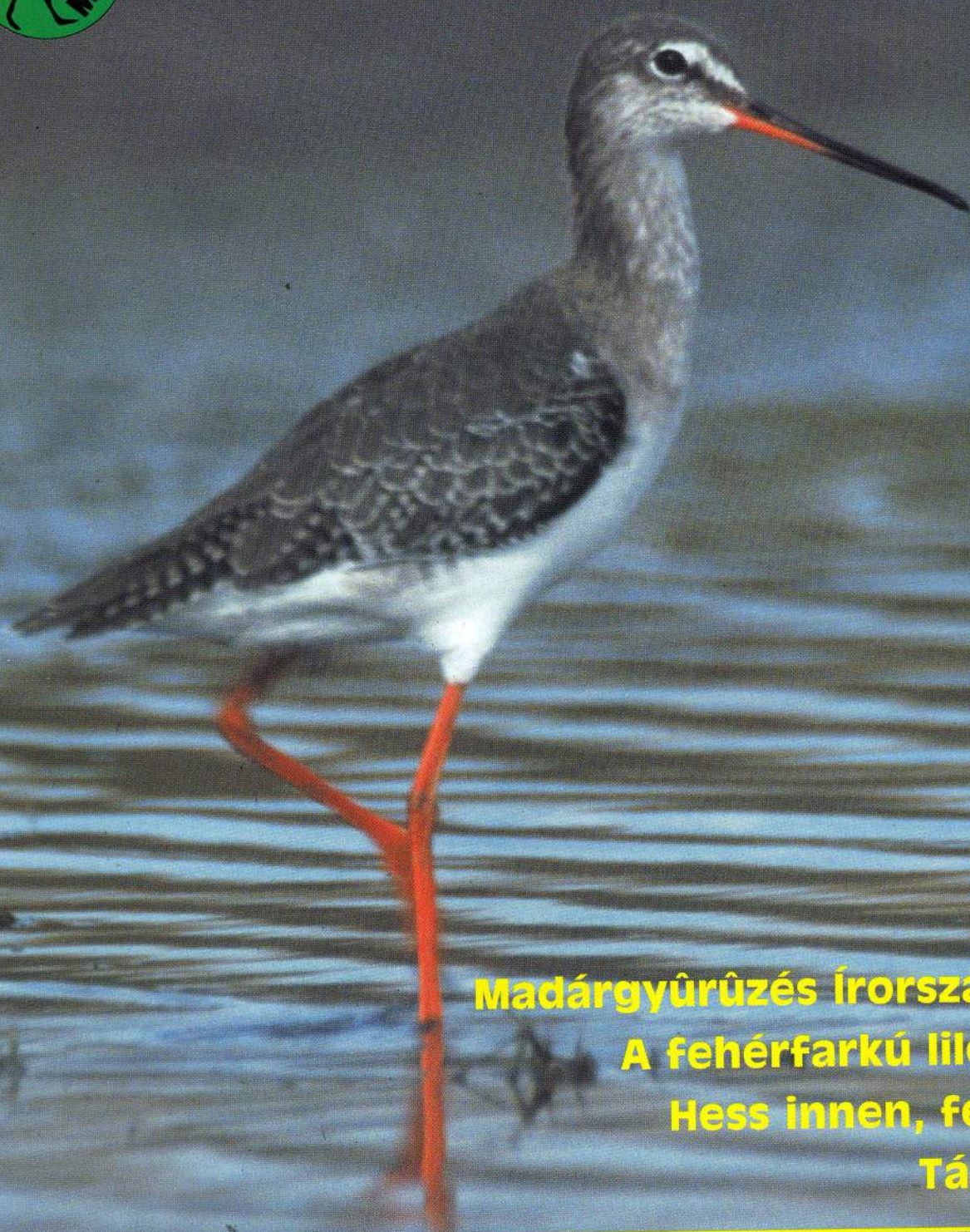

madártávlat

Természetvédelmi folyóirat

**Madárgyűrűzés Írországban
A fehérfarkú lilebíbic
Hess innen, fecske!
Táborok**

MADÁRHATÁROZÁS (rozsdafarkúak)

Két rozsdafarkunk elkülönítése nem okozhat gondot – ha öreg hímekkel találkozunk! A fiatalok és tojók meghatározása azonban a gyakorlatlan megfigyelő számára kihívás. A kerti rozsdafarkú mindig világosabb, melegebb árnyalatú, mint a házi. Alsóoldala gyakran halvány narancsos színű.

A kerti rozsdafarkú állománya az utóbbi években nagyon megcsappant. Sok helyről eltűnt. A fogyatkozás okait csak találgatni lehet. Kérjük, aki fészkelő párt talál, jelezze, hogy pontosabb képet kaphassunk a jelenlegi állományról. Késő tavasszal a revíreket elfoglaló hímek énekükkel fölhívják magukra a figyelmet. Nagyon hasonlít a két faj éneke, de a kertié sokkal lágyabb, dallamosabb, nem annyira reszelős, mint fajtársáé.

Házi rozsdafarkú
öreg hím

fehér tükör

fekete pofa és mell

öreg tojó
(a fiatalok hasonlóak)

egyöntetű sötétszürke

Kerti rozsdafarkú
öreg hím

fehér homlok

fekete pofa és torok

narancsvörös
mell és has

öreg tojó
(a fiatalok hasonlóak)

világosabb, melegebb
barna, kissé sötétebb,
mint az alsóoldala

alsóoldala világosabb,
néha enyhe naran-
csos árnyalattal

Kékay
2001

Kedves Tagtársak, tisztelt Olvasóink!

A legutóbbi elnökségi ülésen elhangzott, hogy a

főszerkesztő tájékoztassa a tagságot arról, hogy ténylegesen mennyibe kerül az egyesületnek ma a Madártávlat. Ennek a kérdésnek az oka tulajdonképpen az elmúlt évi Tanácsadó Testületi Ülésig nyúlik vissza, amikor is heves vita alakult ki arra nézve, hogy az MME minként használja fel az Önök által befizetett tagdíjat.

1996-ig az volt a gyakorlat, hogy a tagdíjból 360 Ft-ot/év a Madártávlatra, a fennmaradó összeget pedig 1/3-ad, 2/3-ad arányban a Helyi Csoportok, illetve a Titkárság működésére fordítottuk. 1997-ben ez a 360 Ft már messze nem fedezte az újság költségeit, pályázati úton azonban sikerült pénzeket szerezni, ezért az igazgató úgy döntött, hogy az adminisztráció egyszerűsítése végett a tagdíj teljes összegét felosztja a fenti arányban. 1999-ben a helyzet kritikusra fordult. A nyomdai költségek tovább növekedtek, támogatást nem kaptunk. Ezért a Közgyűlésen a tagdíjemelés során ismét megfogalmazódott, hogy a felemelt tagdíjból 600 Ft-ot fordítsunk a Madártávlatra. Ezt a gyakorlatot folytattuk azóta, amelyet az elmúlt évi Tanácsadó Testületi Ülésen egyes csoportvezetők mint jogszerűtlen eljárást megkifogásoltak.

Valóban szerencsésebb lenne, ha a nem ritkán anyagi gondokkal küszködő Csoportokhoz több pénz juthatna, de amíg a Madártávlat évről-évre borotvaélen tancol, aligha mondhatunk le erről az összegről. Annál is inkább nem, mert még az elosztást vitató Csoportok képviselői is egyetértettek abban, hogy a Madártávlatot minden áron fenn kell tartani.

Nos tehát visszatérve az elnökség kérésére, szeretném az önök számára is világossá tenni, hogy hogyan és milyen pénzekből tudjuk a Madártávlatot előállítani.

Ma a Madártávlat a taglétszámnak megfelelően 4500 példányban jelenik meg (a családi tagok egy példányt kapnak). A kiadási oldalon az alábbi tételek jelentkeznek;

Szerkesztési díj (6×62 000)	372 000 Ft
Olvasószerkesztő (6×40 000)	240 000 Ft
Nyomdaköltség (6×650 000)	3 900 000 Ft
Postaköltség Bp. (6×1400×69)	579 600 Ft
Postaköltség vidék (6×4100×74)	1 820 400 Ft
Dologi kiadás	100 000 Ft
Összesen:	7 012 000 Ft

A fentiekből következően ma a Madártávlat egy példányának előállítása és ki-postázása 260 Ft-ba kerül és ebben természetesen nincsen benne az a rezsiköltség, ami fajlagosan rárákódik (telefon, levelezés, munkabérlés, irodabérlés, stb.).

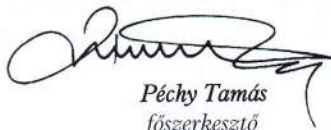
Ezzel szemben a bevételi oldalon, ami évről-évre biztos az a számonkénti 100 Ft, vagyis évi 2 700 000 Ft.

Mint az előző szám vezércikkében írtam ez az első év, amikor ha szűkös is, de meg tudtuk szerezni az előállításához szükséges pénzeket, vagyis a KAC keretből kaptunk 4 milliót, s így a tagdíjból elkülönített 2 700 000 Ft-al majdnem sikerült megteremteni a fedezetet. És ha a jelenleg elbírálás alatt lévő pályázatunk a Nemzeti Kulturális Alapnál kedvező fogadtatásra talál, az onnan kért 1 millióval legalább ebben az évben nyugodtabban dőlhetünk hátra. De például az 1999. év koránt sem volt ilyen sikeres. Mint azt Önök is tudják a KAC-ból nem kaptunk semmit, így az Önök által adományozott 750 ezer, a NKA-tól kapott 500 ezer és a tagdíjból elkülönített 2,7 millióból tudtunk csak gazdálkodni. S bár az akkori árak valamelyest csekélyebbek voltak, a hiány így is jelentős volt. A 2000. évben ugyan kaptunk a KAC-ból 500 ezer forintot, de mivel nem akartuk Önöket tovább terhelni az adományok összege jelentősen csökkent, úgyhogy szintén negatívummal zártunk.

Végezetül hadd álljon itt egy kis hír arról, ami bizonyítja, hogy mennyire fontos hogy a Madártávlat rendszeresen eljusson Önökhöz.

2000 év végén kaptam egy levelet Molnár Gabriella tagtársunktól, a Blaguss-Volánbusz Nemzetközi Utazási Iroda (1051 Budapest Erzsébet tér) ügyvezető igazgatójától. Idézek a levélből: „Kedves Partnerünk, kedves Barátunk! Az idén rendhagyó módon úgy döntöttünk, hogy azt az összeget, amit korábban üdvözlő lapokra, ajándékokra költöttünk, most a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek adományozzuk. Az Egyesület célja között szerepel Magyarország madárvilágának és természeti értékeinek megóvása. Ezek a nemes célok egybeesnek az idegenforgalom törekvéseivel, hogy szűkebb és tágabb környezetünkben minőségi javulás következzen be, hiszen országunk környezeti állapota alapvetően befolyásolja a látogatók döntését abban, hogy úticélul Magyarországot válasszák.

Amennyiben úgy gondolja, hogy akciójához csatlakozik adományát a következő számlaszámra küldheti...” Ezt a levelet 350 üzleti partnerünknek küldte el az ügyvezető igazgató asszony, s ezzel egyidőben átutalt az MME számlájára 200 000 Ft-ot. Molnár Gabriella elfoglaltságánál fogva csak a Madártávlat hasábjairól értesült és értesül az MME-nél folyó munkáról, s ez elegendő volt számára, hogy felmérje tevékenységünk fontosságát és komolyságát.

Péchy Tamás
főszerkesztő

Tartalom:

- 2 AKTUÁLIS**
Megfigyelések az erdei szalonkáról
Zsin Géza
- 4 KITEKINTŐ**
Madárgyűrűzés
Írországban
Himber Katalin
- Vándormadár, nyári vendégmadár?**
Dr. Kiss J. Botond
- 7 AMI NEM MADÁR**
A barna varangy és más kétéltűek párvalasztása
Ereifej Laurice
- Dombvidéki gyepeink – lepkész szemmel**
Ilonczai Zoltán
- 11 BEMUTATJUK**
A fehér farkú lilebíbics inváziója Európában
Dr. Kiss J. Botond és Szabó László
- 13 TUDOMÁNY**
Madárvonulás és madárvédelem
Gyurác József
- 14 TÁJAK, EMBEREK**
Emlékezés
Kittenberger Kálmánra
Muray Róbert
- 15 TÁBOROK**
- 17 MONDOM A MAGAMÉT**
KÓKAY SZABOLCS ROVATA
- 18 POSTALÁDA**
- 20 TIZENÉVESEK ÍRTÁK**

A címlapon füstös cankó,
Szabó László felvétele.

Főszerkesztő:

Péchy Tamás

Kiadja:

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

<http://www.mme.hu>

Telefon: 1/275-6267, 1/275-6247

Fax: 1/395-8327

Szerkesztőség:

2345 Apaj, Platán sor 1.

E-mail: madartav@elender.hu

A lap elektronikus változata:

<http://www.madartavlat.hu>

ISSN 1217-7156

Az erdei szalonka

ZSIN GÉZA

Az erdei szalonkáról írni nem kis mértékben bátorság kérdése. Egyrészt, mert egyik legtitokzatosabb életmódú madarunk. Másrészt, mert nagy madarász és vadász géniuszaink már szinte mindent megírtak róla. Ezért vettem én is félve kezembe a tollat.

Találtam viszont az „asztal körül” néhány szem „morzsát”, melyet most szeretnék leírni. Erre készlet az a 20 év is, melyeknek tavaszait és őszeit ezen faj megfigyelésével töltöttem. Ebből volt nyolc olyan év, amikor szinte minden tavaszi hajnal és este az erdőn ért a szalonka vonulásának időszakában.

Ez szerényen számolva is legalább ötven megfigyelési alkalmat jelent.

Nem kis segítségemre volt szűk baráti köröm, vadász barátaim, kikkel hosszú éveken keresztül együtt vadásztam, s kiknek szavahihetőségéhez nem férhet kétség.

Tapasztalataim döntő részét az Alföldön szereztem, főleg az Ócsai TK területén. Ugyanakkor rendszeresen kerestem fel más jellegű biotópokat – ahol a szalonka vonulása megfigyelhető – is, például hegyvidéken (Börzsöny, Pilis), folyóártéren (Makád, Ráckeve). Sőt két alkalommal Erdélybe is eljutottam. Ezen időszak alatt a barátaim és az általam elejtett szalonkákat kézbe véve a súlymérés mellett igyekeztem korukat és ivarukat is meghatározni. Ez több mint 200 példányt jelent. Az ivar részben boncolás, részben a szeméremcsontok egymástól való elhajlásának mértéke alapján állapítottam meg. A kormeghatározásnál a második evezőtoll fűrészfogszerű rajzolatának megléte, illetve hiánya volt az kiindulási alap.

Úgy érzékelem, hogy az erdei szalonka életmódjának és vonulásának rejtélyei egyre több embert, nemcsak vadászt, hanem fotóst, természetbúvárt, madarászt is e madarak rabjává tesznek. Megfigyeléseimmel nekik is szeretnék segítséget adni.

Hazánk területén a szalonkák vonulása február közepétől április köze-

péig tart. Megjelenésüket az egyes területeken részben a földrajzi szélesség, részben a tengerszint feletti magasság befolyásolja (lásd még Schenk Jakab *Az erdei szalonka vonulása Európában* [Aquila 1923-24]).

Megfigyeléseim szerint tavasszal a szalonka szinte minden évben már februárban megjelenik. Az elsők már a hófoltos erdőn itt vannak. Valójában akkor érkeznek, amikor a barázdabilletetők, sőt egy néhányan pár nappal előbb. Itt vannak már, de még nem húznak. Elnyelik néhány nap, és ők lesznek azok, akik az első avarszagú, enyhe tavaszi estén az alkonyati szürkületben, hangtalanul és gyors repüléssel átvillannak az egyre sötétebb lepelbe burkolódzó erdő szélső fáinak koronája felett!

Hosszú évek megfigyelései és mérései alapján határozottan állítom, hogy a korán érkezők nagy többsége kisebb testsúlyú, mint a vonulás kulminációs időszakában, illetve a végén érkező példányok. A március 1. és március 15. között elejtett példányok 90%-ának súlya 300 és 330 g között változott. A nagyobb testsúlyúak március 20-a után kerültek terítékre (325-340 g). A kimondottan súlyos egyedek (340-350 g) kivétel nélkül tojók voltak.

A korán érkezők („kéklábúak”) jellegzetes hangjukat, a korrogást és a pisszegést még ritkábban hallatják, hangtalanul húznak. Pár nap elteltével az utánuk érkezőktől már gyakrabban hallhatjuk a szívet dobogató hangokat. Mindkét ivar pisszeg, de csak a hím korrog. Gyakran előfordul, hogy húzás közben ugyanaz az egyed felváltva hol korrog, hol pisszeg. Sőt a földre szállva is korroghatnak és pisszeghetnek.

Ezen kívül van még a pisszegésnek egy elnyújtott formája, melyet jól láthatóan nagyra nyitott csőrrel hallat a szalonka, s az emberi fül leginkább „pszíívit-pszíívit”-nek hallja. Sokkal ritkábban hallható egy mély, hápogás-szerű, rekedt torokhang is.

Az erdei szalonka húzása nem más, mint a táplálkozóhely és a tojó példá-

nyok felkutatása. Ebből is következik, hogy a tojók jóval kevesebbet mozognak, mint a hímek. Egyébként is a hímek száma messze nagyobb, mint a tojóké. Megfigyeléseim szerint tíz elejtett szalonkából mindössze egy a tojó. Véleményem alátámasztására álljon itt 3 vadász terítékadata az 1987 és 1996 közötti időszakból. Az ivarmeghatározás főleg boncolással történt. Zárójelben az elejtett tojók száma.

Év	1. vadász	2. vadász	3. vadász
1987	1	8 (2)	5
1988	4	3	6
1989	6 (1)	8 (1)	7 (2)
1990	8	10 (1)	8 (1)
1991	7	14 (3)	11 (1)
1992	10 (2)	10 (3)	6
1993	9	12 (1)	7 (2)
1994	11 (1)	13 (3)	6
1995	13 (1)	12 (2)	6 (1)
1996	11 (1)	3	5 (1)

A húzáson megfigyelt szalonkák döntő része tehát hím madár. Az egyedül húzó, pisszegő madár szinte biztosan tojót kereső hím.

Ha párban repülnek (zwick), lehet, hogy az első tojó. Erre az esély, szerintem, 25%. Ha 3-4 madár veszekedve, szinte csivitelve repül együtt, azok között is lehet, hogy van tojó. De legtöbbször csak veszekedő, összeverődött hímek, melyek nem is tartanak sokáig össze.

A húzásidény derekán vagy vége felé a hangtalanul, gyorsan szárnyaló szalonka valószínűleg tojó. (A tojók általában nagyobb testűek, súlyosabbak, mint a hímek.)

A szalonka életmódjából adódóan a költőhelyre való vonulás alatt megtörténik a párválasztás és a párzás, tehát húzása egyben nászrepülése is.

Az előbb leírtak mellett meg kell említeni a jellegzetesen az erdei szalonkára jellemző nászrepülési formákat, melyekkel húzás alatt találkozhatunk. Kevésbé ismert a magános, hím kereső tojó nászrepülése. Az ilyen madár nyújtott nyakkal, szinte felfelé tartott csőrrel, gyors, rövid szárnycsapásokkal hangtalanul repül. Mivel sokkal több a hím erdei szalonka, ez a repülési mód ritkán figyelhető meg. Jól megfigyelhető viszont ro-

konánál, a sárszalonkánál. Ezen faj tojója hímeiktől kísérve rendszeresen így húz.

Jellegzetes a lassan, lomhán, lepkeszerűen szálló szalonka hím. Ilyen esetekben a tojó a közelben a földön ül. Ez és az előzőekben leírt repülési mód együtt adják az erdei szalonka klasszikus nászrepülését.

A szalonka tehát este és kora hajnalban húz. Ugyanakkor éjjel is mozog. Ilyenkor főleg pisszeg, csak kisebb távolságokat repül be, gyakran leszáll. Mozgása legintenzívebb éjjel 11 óra, valamint hajnali 2-3 óra körül. Derült éjszakákon, különösen holdvilágnál, egész éjjel aktív. Ilyen éjszakai mozgása alkalmával előszeretettel látogatja az erdőket szegélyező vetéseket, különösen eső után, amikor itt könnyen sok gilisztához jut. Sok vadászhoz hasonlóan nekem is az a véleményem, hogy a hajnali húzások legalább olyan jók, mint az estiek, sőt...

Több ízben tapasztaltam a már mások (Merán Fülöp) által leírt, ún. előhúzását is. Ez minden esetben száraz periódusban, szélcsendes időben történt, olyankor, amikor a húzási idő előtt 35-40 perccel könnyű zápor frissítette fel a vidéket. Ez korai mozgásra készítette a szalonkákat, majd ezután vette kezdetét maga a főhúzás. Ugyanílyen serkentőleg hat a húzására a hóesés. De csak akkor, ha nem túl intenzív, és nem hull le túl nagy mennyiség, illetve nem kíséri erős szél. Mert a szelet nagyon nem szereti a szalonka.

Pisszegése kis gyakorlat után jól utánozható (ennek előfeltétele – a jó halláson kívül – a jó síp). A sípra a messze húzó szalonka repülési irányát

módosítva felénk fordul, a tőlünk elhúzó esetenként ránk fordul, sok esetben szinte megperdül a levegőben. Majd lefelé tartott csőrrel, fejét jobbra-balra forgatva szinte a fejünkre száll, miközben keresi a hang gazdáját. Megfigyeléseim szerint a vonulás kezdeti szakaszában a kereső, fiatal hímek hívhatók be leginkább.

Sokan úgy gondolják, a szalonkák tavaszi vonuláskor főleg hegy- és dombvidékeinken, nagy kiterjedésű alföldi, főleg mocsárerdőkben figyelhetők meg.

Megfigyeléseim szerint az elmúlt 15 évben a szalonka viselkedésében némi változás állt be. Egyre egyértelműbb, hogy az alföldi kis erdőfoltokban, sőt egy-két hektár kiterjedésű remízsekben is megfigyelhetjük tavaszi húzását. Soroksár határában például – néhány km-re a lakott területtől, pár száz méterre az autópályától – 2000 tavaszán 2-3 vadász a szezonban 14 példány szalonkát lőtt. Ilyen esetekben a terítékadatok azért érdekesek, mert nyilván a látott madaraknak csak egy része kerül puszkavégre. Az erdei szalonka különösen kedveli az öreg akácokat, ahol a cserjeszintben sok a bodza. Pontosabban az ilyen típusú erdőben jut kellő mennyiségben fő táplálékához, a gilisztához.

Ott, ahol kevés a giliszta és a rovar-táplálék, ha meg is pihen a szalonka, akkor sem húz – amint teheti, továbbáll (pl. Taksony, Bugyi környéki erdők; 62 megfigyelési alkalom – 2 látott, húzó szalonka). Alföldi erdőben kedvenc húzóhelye az akác tarvágások felnövő újulata. Sőt, megfigyeléseim szerint ilyen sík területeken még

gyakrabban repüli körül a megmaradt hagyásfákat, mint hegyvidéken.

Felvetődik a kérdés, hogy valóban csak az utóbbi években állt-e be ez a változás a vonuló-húzó szalonkák életmódjában, vagy csak nem volt, aki megfigyelje?

Tény, hogy a vadászati lehetőségek szűkülésével, illetve a vadászlétszám növekedésével nőtt a vadászva megfigyelők száma. Ugyanakkor a terítékre hozott, illetve megfigyelt szalonkák száma is nőtt. Sőt, ismétlem, ott látnak és lönek szalonkát, ahol pár évtizeddel ezelőtt nem vagy csak nagyon ritkán fordult ez elő.

A növekedést jelzi még az őszi vonuláskor – és az őszi esti húzásokon – tapasztalt egyedszám-növekedés is. Úgy gondolom, ez a növekedés vezetett a faj viselkedésének részbeni megváltozásához. Ez az oka az előző évtizedekhez képest jóval intenzívebb és gyakoribb alföldi kiserdőkben, remízsekben történő húzásának.

Tudom, hogy a természetvédők, madármegfigyelők féltik a szalonkát, erős az akarata a szalonkavadászat betiltására. Az is tény, hogy természetvédők és vadászok között bizonyos kérdésekben mély ellentét feszül. Ennek egyik oka, hogy puszkával rendelkező embertársaink között találunk olyanokat, akik vadászati lehetőségeiktől, de még inkább pénzüktől elbódulva összetévesztik a vadászatot a mészárszéssel. A szalonkavadászkokról ez még rosszindulattal sem mondható el. Ráadásul a szalonka vadászata egy több évszázados vadászati kultúra el-sajátításával jár együtt.

Kár lenne ezt a kultúrát – a szalonkaállomány csökkenésére hivatkozva – egy túlzó védelmi intézkedéssel, egyetlen tollvonással megszüntetni! □

Erdei szalonka

Matyikó Tibor

Minden erdei fülesbagollyal kapcsolatos megfigyelési adatot szívesen és köszönettel fogadunk a következő címen: Balogh Gyula – Fenyves Ervin 3580 Tiszaujváros, Árpád út 28.; tel.: 49/348-644, 49/349-130.

Madárgyűrűzés Írországban

HIMBER KATALIN

Június közepe volt, a repülőgép háromórás út után landolt Dublinban. Ekkor fogtam fel igazán, hogy újra

rajtuk. A mai tulajdonos 1943-ban vette meg őket, azóta Great Saltee megtekinthető a látogatók számára is.

szemeikkel kíváncsian nézték, mit csinál az a néhány örült ember a sziklafalakon.

Great Skellig csúcsán a szerzetesi cellák, a távolban Little Skellig szigete

Írországban vagyok, hiszen reggel még az élettanvizsga miatt izgultam, és olyan távolinak tűnt az utazás. Azonban néhány óra alatt ott voltam a városban, melyet már ismertem, és ahol kedves és barátságos emberek élnek. Vendéglátóim már vártak, az otthonukban szállásoltak el, és első perctől fogva családtagként bántak velem. Másnap reggel kezdődött a nagy kaland, a tengeri madarakkal való megismerkedés.

Az első sziget, melyet meglátogattunk, Great Saltee volt. Ez – és a tőle nem messze fekvő Little Saltee – csak négy km-re van a parttól; sziklái a legöregebbek Európában, több mint kétmilliárd évesek. A szigetek az „Ezer hajó temetője” néven is ismertek, mivel a történelem során rengeteg hajó süllyedt el partjaik mentén. A szigeteknek az idők során több tulajdonosuk volt, gazdálkodás is folyt

Az egyetlen ház a szigeten – melyben mi is laktunk – ma is a család tulajdona, de lehetővé tették használatát a kutatóknak.

A növényzetet lágyszárúak alkotják, eltekintve néhány juharfától – melyek inkább nagyobb bokrok, mint fák –, illetve a ház felé vezető ösvény két oldalán ültetett pálmásortól. A lágyszárúak közül a saspáfrány és a régi gazdálkodásra utaló repce a leggyakoribb.

Great Saltee madártani szempontból nagyon jelentős, számos tengeri madár fészkel itt, és a vonuló énekesmadarak fontos pihenőállomása is. A tengeri madarak a sziget déli részén fészkeltek a legnagyobb számban, hangjukat már messziről lehetett hallani. Érkezésünkkor a felnőtt madarak riadtan röppentek fel, megcsapott minket a guanó szaga, míg az égszínkék tenger morajlott alattunk. A vízből fókák bámultak ránk, nagy fekete

A szerzetesek által épített lépcsők Great Skelligen

Az első napokban lumma-, alka- és szulafióákat gyűrűztünk. A lummák és szulák külön telepeket alkottak. A lummák hosszúkás, kék színű, barna pettyes tojásukat a csupasz sziklapárkányokra rakják, és nagy telepekbe verődnek, míg az alkák magányosabban, repedésekben, üregekben költenek. A munkával siettünk, ki kellett használnunk a szikrázóan napsütéses időt, mivel a sziklákon csak száraz időben lehetett dolgozni. Az ír időjárás különben sem a meleg, száraz nyarrakról híres, nedves időben a sziklák veszélyesek, könnyen megcsúszhat az ember. A hátralevő napokban csüllöket, sirályhojszákat, üstökös kárókatonákat, ezüst-, dolmányos és heringsirályokat gyűrűztünk. A sirályhojszák nem voltak a legkedveltebbek a csoportban, ugyanis világos narancsszínű halolajat köpnek arra, aki megközelíti fészüket. Ez az anyag rettentő bűdös, és a ruhából csak nagyon nehezen távolítható el. Éjszákánként a tengerpartra kiállított hálóval viharfecskéket fogtunk, vagy – a füves partoldalt lámpával pásztázva – éppen a partra érkező bukdosó vészmadarakat kerestünk, melyeket kézzel lehetett megfogni.

A szigeten fészkeltek még lunda, bíbic, havasi pityer, csigaforgató, vándorsólyom és havasi varjú is. A hat nap alatt, amit itt töltöttünk, rengeteg madarat gyűrűztünk, de volt időnk élvezni a sziget szépségét és nyugalma is.

Következő célpontunk a Kerry grófsághoz tartozó Great Skellig volt. Ezen az Írország nyugati partjainál található kicsi szigeten másfél órás hajóút után kötöttünk ki. Itt a VII. századtól a XIII. századig szerzetesek éltek, és még ma is megtekinthetőek a

sziget csúcsán – 150 méterre a tengerszinttől – épült, méhkasoz hasonló celláik. Az ide felvezető több száz lépcsőt a szerzetesek építették, akiknek történetét az itt dolgozó régészek kutatják. A szigeten világítótorony is működik, így fontos tájékozási pont a hajózók számára.

A sziklás talaj növényvilága nem gazdag, ennek oka az erős szél és a sós vízű permet. A leggyakoribb növények: zöldhur, tikszem, habszegfű, varjúháj és a rózsaszín virágú istác.

A növények számára kedvezőtlen

Bukdosó vészmadár

A szerző felvételei

környezet, a hatalmas sziklák és üregek, valamint a halban bővelkedő óceán a madarak számára viszont valóságos paradicsom. A legnagyobb számban fészkelő madarak a viharfecskék, vészmadarak, lundák, csüllök és sirályhojszák. A viharfecskék repedésekben, üregekben költenek, ahonnan éjszaka jönnek elő, így kerülnek el a ragadozók – főleg a sirályok – támadásait. A kolostori épületek és a több száz lépcső is remek költőhelyeket jelentenek a madarak számára. A vészmadara-

hasonló védekezési stratégiát fejlesztettek ki, mint a viharfecskék, de ők a lundák és az üregi nyulak által készített földi üregekben fészkelnek. A lundákat egy kampó segítségével próbáltuk megfogni, ami nem egyszerű feladat, mert a földben, illetve sziklák alatt levő üregekben könnyen elbújnak. Ezek a bohócszerű madarak az esti órákban voltak a legjobban megfigyelhetők, ilyenkor tértek vissza a tengerről csőrükben rengeteg ezüstösen csillogó hallal, és üdvözölték párjukat hangos csörkocogtatással.

A harmadik sziget Rockabill, csérek, csüllök és fekete lummák otthona. A három sziget közül ez a legkisebb, éppen akkora, hogy egy világítótorony és a hozzá tartozó ház elfér rajta. Ha kiléptünk a házból, a csérek azonnal támadásba lendültek, csőrükkel oda-odacsaptak és ürülékesöt zúdítottak a betolakodókra, ezért a sapka használata nagyon praktikus volt. A sziget nagyon sziklás, ahol már csak egy kis termőtalaj is van, ott derékmagasságú mályva nő, remek rejtékhelyet biztosítva a cséreknek. Ebben a növényzetben kellett a fiókákat felkutatni, és a szülők támadásait elviselni. Egy-két óránál tovább sosem gyűrűztünk, hiszen minél kevésbé akartuk zavarni a madarakat.

A gyűrűzés Írországban brit gyűrűkkel történik, melyeket a gyűrűzők – mérettől függően – különböző színű műanyag csövekre felfűzve kapnak meg, és természetesen nagyon jó minőségűek. A lejelentő lapok is mások, mint Magyarországon; sokan a gyűrűzőmunka után rögtön elküldik ezeket az angliai központnak. Így az adatok előbb kerülnek feldolgozásra, és az esetleges megkerülésekről is előbb szerez tudomást mind a gyűrűző, mind a központ. □

Fekete lumma fiókája

Vándormadár, nyári vendégmadár?

DR. KISS J. BOTOND

Forrás: Erdélyi Nimród

Különösen tavasszal és ősszel gyakran olvasunk, hallunk a vándormadarakról, illetve költöző madarokról. Az átlagembernek ilyenkor rendszerint a fecske és a gólya jut először eszébe, a tájékozottabbak pedig már tudnak a daruról, szalakótáról, aranymálinkóról is. De vajon ezek a madarak, valamint mindazok, amelyekről tud-

rök gerle esete. Ez a manapság közismert madárfaj nemrég, mintegy jó évszázada jelent meg Romániában. Térhódítása most is folyamatban van nyugat és észak felé, manapság már majdnem az egész európai kontinensen fészkel. Eredetileg Indiából származik, ahonnan Kis-Ázsián és a Balkán-félszigeten – innen kapta a

Kis számban, de szintén bevándorolt faj a pásztorgém, amely eredetileg az afrikai kontinensről származik, de nem egészen egy évszázad alatt elterjedt a világ majd minden táján, a hideg Antarktisz kivételével. Nálunk az 1880-as években észlelték először, de csak 1996 óta fészkel rendszeresen, a Duna-delta nagy gémtelepein.

Ezen fajok már nem fordulnak vissza elterjedési centrumukba, s bár ott is előfordul a faj, a populáció egy része örökre elvándorolt az előzőlött területekre, tehát joggal illethetjük őket a vándormadár elnevezéssel. Hogy az emberhez hasonlítsunk, a vonulás és vándorlás fogalma között annyi a különbség, mint a külföldre szezonban kijáró vendégmunkás és a kivándorolt, disszidált között.

Ugyanebben a gondolatkörben helytelen nyári vendégmadarainkról beszélni. Azok a madarak, amelyek a fajfenntartás ellenállhatatlan ösztönének engedelmeskedve visszafordulnak meleg égövi telelőhelyeikről oda, ahonnan előző ősszel elmentek, vajon hol vannak otthon? Ott, ahol a hideg időszakot töltötték, ahol esetleg útközben megpihentek, vagy ott, ahol fészket építenek, tojást raknak, azokat kiköltik és fiókáikat fölnevelik? Tehát helyesen fészkelő fajokról, s nem nyári vendégekről beszélünk. Ezt is antropomorfizálva: az ember is ott van otthon, ahol családja, gyerekei élnek. □

Tövisszűrő gébics

Zsoldos Árpád

juk, hogy ősszel melegebb éghajlatú földrajzi tájakra távoznak és tavasszal visszatérnek, vándormadarak-e? Bár az enciklopédikus életművű Herman Ottó *A madárvonulás elemei Magyarországon* című könyve már 1895-ben megjelent, ma is kísért – néha igénytelenebb szakszövegekben is – a vándormadár elnevezés. Pedig arra a jelenségre, amikor egyes madárfajok ősszel, tavasszal csapatostul útra kelnek, a vonulás a megfelelő kifejezés, hisz egy oda-vissza megismétlődő folyamatról van szó. Ezzel szemben az a madár, amelyik elvándorol, az többé nem tér vissza. A vándorlás vagy migráció tulajdonképpen a fajok szétterjedése meghatározott útvonalakon keresztül. A kiindulási helyet szétterjeszkedési centrumnak vagy gócnak, a meghódított területeket inváziós vagy előzőlött területnek nevezzük. Egy ilyen szétterjedési folyamat iskolapéldája a balkáni vagy tö-

nevét – keresztül hatolt be Európába. Romániában, ahol jelentős a gabona- és napraforgó-termelés, egymillió párra becsült populációja él, ennél fogva vadászati, mezőgazdasági kártevői, illetve állategészségügyi szerepe is jelentős.

A kardoskúti Fehér-tó ősszel

Kern Rolland

A barna varangy és más kétéltűek párválasztása

EREIFEJ LAURICE

A kétéltűekről a következőket írta Carolus Linnaeus 1758-ban: „Ezek a csúnya és undorító állatok iszonyatosak. Sápadt és hideg a testük, porcos vázuk, piszkos bőrük, ádáz, hitvány természetük, számító tekintetük, erős szaguk, éles hangjuk és szörnyű mérgeük van; ezért az Isten csak keveset teremtett belőlük.”

ik igen változatosak, a petekibocsátás is látható, a külső megtermékenyítés pedig megkönnyíti a megtermékenyítő hím meghatározását.

Ahhoz, hogy egy egyed sikeresen továbbadja génjeit és szaporítsa azokat, több feltételnek kell teljesülnie. Meg kell találnia a szexuális partnert, illetve a megfelelő szaporodóhelyet, párosodnia kell a kiszemelt egyeddel, szükséges a sikeres megter-

mékenyítés, valamint a peték és a fiatal állatok megfelelő fejlődése. A párkeresést a látás, hallás, szaglás vagy mechanikai érintés segíti, azonban legtöbbször ezek kombinációja szükséges. Az udvarlás alatt általában a hímek agresszívebbek, és udvarlási aktivitásuk a nőstények válaszreakcióitól függ.

A bevezető elején felsorolt tulajdonságok miatt a farkatlan kétéltűek kitérő alanyok lehetnek a szexuális szelekció főbb mechanizmusainak tanulmányozásakor. Egyszerűen vizsgálható a hímek közötti versengés, a nőstényválasztás vagy a spermakompetíció.

Szexuális szelekció történhet különböző nemek között párválasztás céljából (interszexuális szelekció) vagy azonos nemű egyedek közötti versengéskor (intraszexuális szelekció). Ez utóbbi folyhat szexuális partnerért vagy létfontosságú forrás birtoklásáért. Általában a nőstények több energiát fektetnek a reprodukcióba, és „anyaságuk bizonyossága” is nagyobb. Ez a szexspecifikus különbség több eltérést is okoz a két nem életmenetében. A természetes szelekció azoknak az egyedeknek

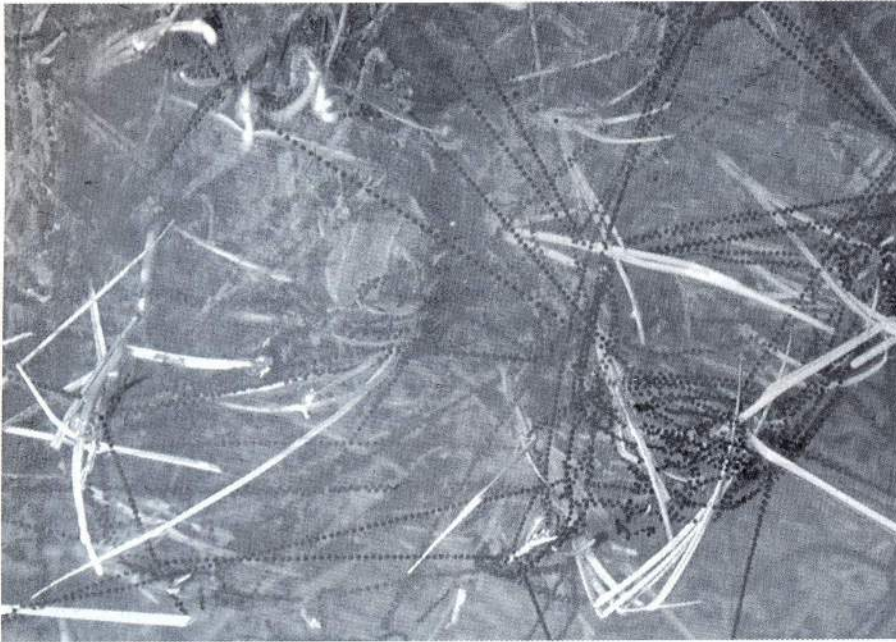
Barna varangy

Linnaeus becsmérő kijelentése óta sokat változott a kétéltűek megítélése a biológusok körében, sőt a köztudatban is. Mai szemmel nézve nemcsak egy népes gerinces állatcsoportról van szó, hanem változatos formáik, párválasztási és szaporodási szokásaik, különböző életterekhez való alkalmazkodásuk, valamint a környezettel szembeni érzékenységük miatt a kutatók fontos és érdekes vizsgálati alanyai lettek.

A kétéltűek osztályán belül talán a farkatlan kétéltűek rendje a legkutatottabb csoport. A szaporodási időszakban tömegesen jelennek meg a közelben lévő víztesteknél, ezért nem okoz nehézséget megfigyelésük. Viszonylag lassú mozgásuk miatt könnyű megközelíteni vagy megfogni őket, valamint egyedi jelölésük is egyszerűen megoldható. Párzási szokása-

Párzó barna varangyok

Barna varangy petezsinórjai

Péchy Tamás felvételei

kedvez, amelyek nagyobb mennyiségben tudják genetikai állományukat továbbadni az utódgenerációkba. A reprodukciós siker maximalizálása a két nemnél különböző: a hímek a pázások számát növelhetik, a nőstények a rátermettebb hímekkel párosodhatnak.

Hímkompetíciót rengeteg fajnál figyeltek meg. A *Rana sylvatica* (hasonlít a mi gyepi és mocsári békánkra) hímjeinél denzitástól függő párkeresést mutattak ki. Magasabb egyedsűrűségnél aktívabb a párkeresés. Tejedó vizsgálatai szerint a nádi varangy hímjei közötti kompetíciót erősen befolyásolja az effektív ivararány. A barna varangy hímek ugyancsak heves harccal próbálnak nőstényt szerezni. Castellano és Giacoma tanulmányozta a zöld varangy nőstényeinek választását. Vizsgálatukból kiderül, hogy azokat a hímeket részesítik előnyben a nőstények, amelyeknél a hívó hang hosszúsága szélső érték körül mozog. A nőstény barna varangyok is a hang alapján választanak párt – ha alacsony az egyedsűrűség –, nem csak a hímversengés alakítja ki a párokat. Azokat a hímeket preferálják, amelyek mély hangot adnak ki. Mivel a hangmagasság a test nagyságával összefügg (nagyobb hím mélyebb hangon szól), jó eséllyel választhatnak nagyobb és egyben jobb partnert a nőstények.

A kétéltűek spermakompetíciójáról keveset tudunk. Ezt főleg madarakon és emlősökön vizsgálták. Jennions és munkatársai egy afrikai béka hímjeinél fedeztek fel ilyen jellegű versen-

gést. A habfészket építő pár körül több magányos hím tülekszik, verekszik. Amikor a nőstény elkezd ki-ereszteni a petéket, a perifériára szorult hímek a nőstény kloákájához szorítják kloákájukat, így több hím termékenyíti meg a petéket.

A békák különböző fajai eltérő ideig szaporodnak. A hosszú ideig (több hónapig) szaporodó békáknál megfigyelhető az alacsony hímndenítés, a nőstények aszinkron petézése és a hímek javára billent effektív ivararány. Miután elég idő áll rendelkezésükre ahhoz, hogy kiválasszanak egy petézőhelyet és védelmezzék azt más hímekkel szemben, a nőstények választják ki párjukat. Nemcsak a hím minőségét, hanem az általa védett területet is figyelembe veszik a választásnál.

Gyepi béka

A rövid ideig (akár csak 1-2 napig) szaporodókra magas hímndenítés, a nőstények szinkron petézése jellemző. Az effektív ivararány (a szaporodóképes hímek és nőstények aránya) kiegyenlítettebb. Mivel kevés idő áll rendelkezésre, a hímek nem territóriumot védenek, hanem versengés so-

rán a magányos egyedek megpróbálják letaszítani a már párba állt hímeket a nőstények hátáról.

Hazánkban az egyik legelterjedtebb kétéltű a barna varangy. Ez a faj rövid ideig, egy-két hétig szaporodik. Március közepén kezdi meg vándorlását. Hosszú távú vándorló, több kilométert is megtesz a petézőhely eléréséig. Loman és Madsen megfigyelései szerint a nagyobb hímek előbb érkeznek a tóhoz, ahol a később érkező nőstényeket várják. A kisebb hímek a tótól – és a nagyobb hímektől – távolabb, a szárazföldön próbálnak párt keresni maguknak. A nőstények a petézőhely elérésekor általában már amplexusban állnak egy hímrel (amikor mindkét nem készen áll a pázásra, a hím felmászik a nőstény hátára, olyan pozícióban elhelyezkedve, ami a megtermékenyítés szempontjából a legelőnyösebb). A párok kialakulásában elsősorban a hímek közötti versengésnek van szerepe, azonban viszonylag kis hímndenítés mellett (pl. a pázási időszak elején) a nőstények is befolyásolhatják a párok kialakulását. Amennyiben egy nemkívánatos hím állt amplexusba a nősténnyel, az közelebb úszik más hímekhez, ezzel kényszerítve versengésre párját, illetve megadva az esélyt egy jobb hímnek a kis hím lecserélésére. Davies és Halliday vizsgálataik során azt tapasztalták, hogy a nőstények egyszer petézték, majd pár órán belül elhagyták a tavat. Ezzel elmentben néhány hím, amelyik már sikeresen pázzott, továbbra is a vízben maradt, és további nőstények után kutatott.

Az eddig elért eredmények azt mutatják, hogy a szaporodási periódus erősen befolyásolja a kialakult párok mintázatát. Amennyiben a rendelkezésre álló idő meghaladta a tíz napot, méretfüggő párok alakultak ki (nagyobb nőstény nagyobb hímrel párosodott). Ezt az eredményt Licht, valamint Davies és Halliday írta le. Abban a négy populációban, ahol egy, négy, hat, illetve hét napig tartott a szaporodás, nem alakult ki méretfüggő párvalasztás.

A szaporodási időszak végén a varangyok elhagyják a vizet, és az év hátralevő részét a szárazföldön töltik.

Az MME Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztályának címe: 2345 Apaj, Platán sor 1.; tel.: 30/9406-712.

Dombvidéki gyepeink – lepkész szemmel

ILONCZAI ZOLTÁN

A Madártávlat VII. évfolyam 4. számában olvashattak egy rövid ismertetőt a hazai erdők nappalilepkéiről. Most a dombvidéki gyepeink nappalilepke-ritkaságairól lesz szó.

A dombvidékeinken kialakult, nagy kiterjedésű gyepek legtöbbje egy leltűnt gazdálkodási formának, a legeltetéses állattartásnak eredményeként jött létre. A korábban erdőkkel borított tájakon erdőirtással hozták létre a legelőterületek nagy részét. Ezeknek a területeknek a beerdősülését az állandó legeltetés akadályozta meg. Az erdőirtással létrehozott gyepek között voltak edafikus „ösgyepek”: sztyepprétek, lejtősztyeppék, sziklagyepek. Ezek mintegy beleolvadtak az irtásokkal létrehozott nagyobb gyepterületekbe, változatosabbá, fajgazdagabbá téve azokat. A lokális, edafikus gyepekben élő állatok populációinak tekintetében a legelők térhódításával mintegy „kinyílt” az élettér, a fajok terjedésének egyre kisebb korlátai lettek. A gyepek növényfajokban való gazdagsága és a gyepek viszonylag nagy kiterjedése lehetővé tette sok ritka lepkéfaj szélesebb elterjedését és újabb helyeken történő megtelepedését.

A félszáraz, a sztyepprétekhez közel álló, de emberi tevékenység révén lét-

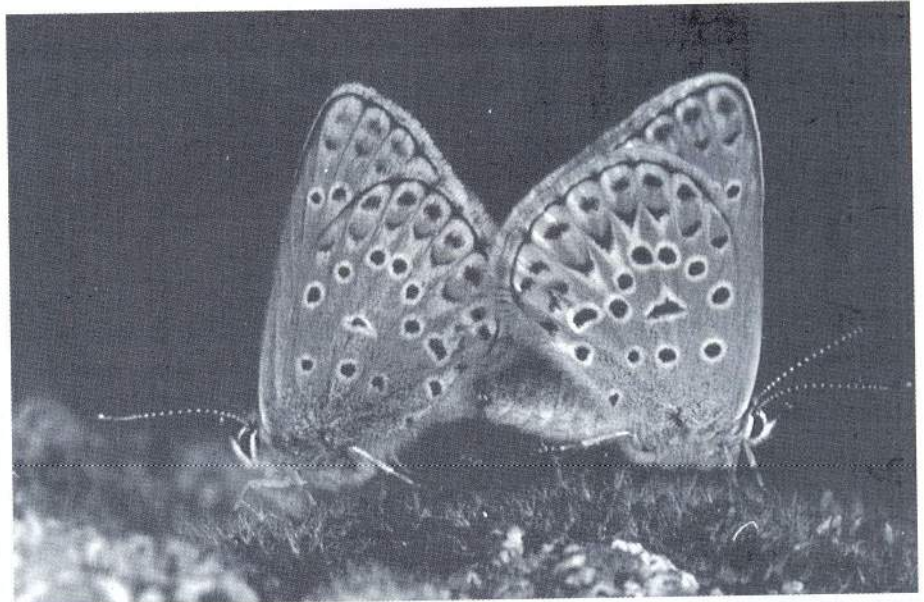

A virággazdag félszáraz gyepek számos nappalilepke élőhelyül szolgálnak

rejött gyepek talán a legváltozatosabb nappalilepke-faunának otthont adó élőhelyek. A legeltetés intenzitásának csökkenésével vagy megszűnésével a gyepek egy újabb szukcessziós fázisba lépnek, nagy számban jelennek meg a legelésre érzékeny növények. Ez az állapot – emberi beavatkozás nélkül –

északnyugatnak hazánkban éri el, hol péld. a budai hegységben nagyban tenyészik.” Sajnos azóta a Budai-hegységből – és az ország számos más területéről – végérvényesen eltűnt élőhelyeinek felszámolása miatt.

Hasonló a helyzet az Ozirisz-törpeboglárkával is. Hazánkban kevés erős

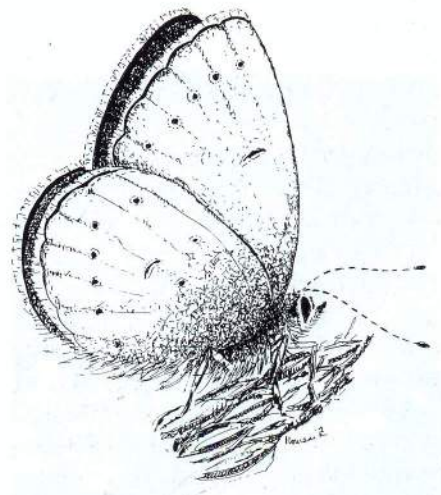
Zefir-plebejusboglárkák

nem marad fenn hosszú ideig, hanem egy újabb, de már fajokban szegényebb, stabilabb állapot felé tart (cserjésedés, beerdősülés). Pedig ez a köztes állapot – regenerálódási stádium – jelenti a nagy örömet a lepkéknek és a lepkésznek egyaránt. A meszes alapkőzetű termőhelyek félszáraz gyepei igazi kuriózumokat rejtenek.

A legszárazabb, déli kitettségű, baltacimben gazdag részeken élnek a barnabundás boglárkák és az Ozirisz-törpeboglárkák. E két faj általában együtt fordul elő, hasonló ökológiai adottságú élőhelyeken tenyésznek. A barnabundás boglárkát Esper 1785-ben, Magyarországon fogott példányokról írta le. Igazi „pannon” lepkének tartják, bár élnek kolóniái a Balkán-félszigeten is. Frivaldszky Imre, a jeles magyar természetudós így írt a fajról 1865-ben: „Lycæna Admetus Esp. (baltacímiboglárka): Ezen faj a keleti faunát jellemzi, tenyészési véghatárait

kolóniája ismert. Korábban ismert élőhelyeinek nagy része eltűnt, amelynek legfőbb oka a hagyományos gyephasználat megszűnésében keresendő.

A félszáraz gyepek és sztyepprétek üdebb típusaiban, ahol a magyar aszat gazdagon tenyészik, repül egy igazi

Ozirisz-törpeboglárka

bennszülött nappalilepkénk, a Kovácsbalkáni-tarkalepke. A jelenlegi ismereteink szerint a lepke tápnövénye a szintén bennszülött magyar aszat. Bennszülött növényen bennszülött lepke! Méghozzá egy olyan élőhelytípus esetén, amely csak a Pannon-régióban fordul elő. Kell ennél több egy természetvédőnek? Lehet, hogy helyénvalóbb lenne itt az a kereskedelmi tévécsatornákból már jól ismert szlogen: „Csak itt, csak most, csak Önöknek!”

Ahol a dombvidéki homok vagy lösz alapkőzeteken kialakult sztyeppréteken nagyban tenyészik a száratlan és a gyapjas csüdfű, ott repülnek a zefirplebejusboglárfák. Erről a boglárfáról korábban azt hitték, hogy a Kárpát-medencében csak Fóton fordul elő – és a fóti kolónia egy alfajt képvisel –, ezért is nevezték korábban fóti boglárfának. Az utóbbi évek kutatásai során azonban számos más kolóniája is előkerült a Kárpát-medencéből, és az is kiderült, hogy rokonsági szálak fűzik az ukrán és délorosz sztyeppvidékeken élő fajtársaihoz. A hazánkban élő boglárfák igazi sztyepp-reliktum fajunk. Tápnövénye a már említett két csüdfűfaj, amelyek szintén védettek. A lepke április végétől, május elejétől május közepéig rajzik. Petéit a csüdfűvekre rakja, és boglárfákhoz illő módon a lepkehernyó szoros kapcsolatban él egyes hangyafajokkal. Élőhelyeit a dombvidékeken a hagyományos tájhasználat tartotta fenn (legeltetés, hagyományos kezeléssel gyümölcsösök). Ma az ősi tájhasználat megszűnése, a gyepek egy részének mesterséges fásítása vagy éppen az önerdősülés

veszélyezteteti élőhelyeit.

A kakukkfű- és szegfűgomba-illatú dombvidéki legelők mindenkiben nosztalgiával fűszerezett emlékképeket, érzelmeket idéznek. Ehhez a hangulathoz korábban mindenütt hozzátartozott egy kis lepke, a nagypöttyös hangyaboglárfák kétsége, ugyanúgy, mint a pacsirta éneke vagy a csordát, nyáját terelő pásztorkutyák csaholása. Manapság Európa nyugati felében fokozottan védik ezt a lepkét, mivel több országban a kipusztulás fenyegeti. Hazánkban a kakukkfűves legelőkön azonban még sok helyen előfordul ez a száraz gyepeket kedvelő hangyaboglárfafaj. A nagy kiterjedésű, nem elcserjésedett legelők jelentik otthonát, ahol teret kap, hogy a kolóniákra jellemző jellegzetes életvitele megvalósulhasson.

A nagyobb dombvidéki gyepeinket az emberi tevékenység, a hagyományos tájhasználat hozta létre és tartotta életben. Bár nem teljesen természetes élőhelyek, mégis kiemelt jelentőségűek a manapság oly sokat emlegetett biodiverzitás megőrzése

A barnabundás boglárfák a dombvidéki, baltacimben gazdag gyepek ritka lepkéje A szerző felvételei

szempontjából. Az élőhelyek, társulások, fajok kavalkádját jellemzi a gyepek nagy részét. Példaként említve: egy-egy fajgazdag sztyepprétről, fél-száraz gyepről akár 60–80 nappalilepkefaj is előkerülhet, ami bizony jóval több, mint Anglia vagy Hollandia teljes nappalilepke-faunája!

Figyeljünk oda ezekre a gyepekre, óvjuk, védjük őket, hiszen a sokat emlegetett szikes puszták mellett ezek is számos természeti értéket őriznek. □

DÉL-AMERIKAI LEPKEBOGLÁROK

Ritka és újonnan felfedezett lepkék a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményéből

MEGHÍVÓ

Dr. BÁLINT ZSOLT és Dr. SZAPPANOS ALBERT kiállítására

a Magyar Természettudományi Múzeumba (1083 Budapest, Ludovika tér 6., kiállítási épület)

A kiállítás látható 2001. március 14-én, szerdán délután 4 órától április közepéig

A kiállítást megnyitja: Dr. VARGA ZOLTAN professzor

A kamarakiállítás a múzeum gyűjteményében őrzött csodálatos lepkékből nyújt válogatást, amelyek szépsége és ritkasága a példányokat különlegesen értékessé teszi.

Bálint Zsolt, a boglárfalepkék specialistája a legutóbbi években felfedezett lepkékből is válogatott. Ezek létezése még a szűk szakmai körök számára is csak napjainkban vált ismertté.

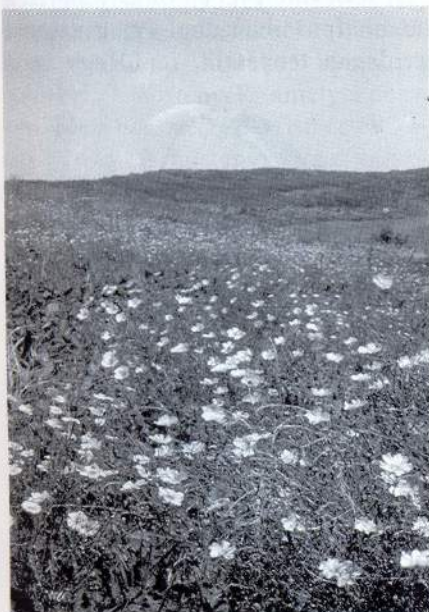
Szappanos Albert állatorvos, számos tudományos közlemény és könyv illusztrátora, a múzeumi példányokat visszaálmodta eredeti élőhelyeikre, az Andok káprázatos sziklavilágába, vadregényes köderdőibe és elhagyatott romjai közé.

Kacsakaland

December 24-én, kb. du. 4 óra után a Feneketlen-tó körül sétáltunk. A kacsák már alváshoz készülődtek, de az egyik hirtelen elkezdett vadul hápogni. Akkor még nem gondoltunk semmire. Nem sokkal később anyám arra lett figyelmes, hogy egy szép szál fiatalember igen sebesen igyekszik kifelé a nádasból, majd futásnak ered. Igen sietős volt neki – hiszen egy kacsát volt nála. Sajnos későn vettük észre, még szólni sem tudtunk.

Nem tudom, miért kellett neki az állat, pont szenteste(!). Szívesen megkérdeztem volna tőle...

Isztl Anett

Borzaslennel tarkított, korábban erősen legeltetett gyepek

A fehérfarkú lilebíbic inváziója Európában

DR. KISS J. BOTOND ÉS SZABÓ LÁSZLÓ

Európa egyik rendkívül ritka kóborló madárfaja a fehérfarkú lilebíbic, 1997-ig mindössze 22 európai megfigyelése volt ismert. Bár egyes szerzők szerint fészkel a Volga és az Urál torkolatvidékén, a kézikönyvek nem sorolják az Európában fészkelő madárfajok közé.

bajdzsánban is költ. Rendszerint más partimadárfajokkal – leggyakrabban gólyatöcsökkel – közösen laza telepekben fészkel. Úgy fészkelő-, mint telelőhelyein is kedveli az alacsony növényzettel borított, sós vagy félsós mocsarakat, folyópartokat. Kontinensünkön rendszerint magános példányokat láttak e ritka fajból, csak né-

2000. április 30. és szeptember 8. között számos alkalommal – és több fészkelőtelepen – tanulmányoztuk a fehérfarkú lilebíbic legnagyobb európai invázióját, amely Romániában zajlott le a Duna-delta, valamint a Fekete-tenger lagúnavidékén. Több hónapon keresztül rendszeresen figyeltük a fehérfarkú lilebíbic viselkedését, táplálkozását, nászjátékát, valamint sikeres fészkelését Romániában. Ez idő alatt a lilebíbicetek száma 49 és 60 példány között ingadozott az általunk megfigyelt területeken.

A megfigyelések április 30-án kezdődtek, ekkor 2 példányt, május 1-jén 3 példányt láttunk. Május 2-án 4 fehérfarkú lilebíbicet észleltünk a Sinoe-tó keleti partszakaszán, a tengerpart közelében.

Ezek voltak az első megfigyeléseink. Ebben az időszakban a megfigyelt madarak számát 9-re becsültük, de egyszerre legfeljebb csak négy példányt sikerült megfigyelni. Nem voltak ijedősek, a gépjárműveket, megfigyelőt aránylag közelre bevárták, majd nagyon lassú, 20-30 m-es repülés után ismét leszálltak táplálékot keresni. Felröppenéskor legtöbbször a bíbicére emlékeztető kiáltást hallattak. Táplálékkeresés közben a még száraz sztyeppein növényzet között nyújtott nyakkal, gyakran meg-megállva, lassan mozogtak, begázolva a kisebb pocsolókba is. Több alkalommal fogtak távolról is meghatározható táplálékot. Ez minden esetben lótetű volt, ami eddigi megfigyeléseinkkel egyezik, de más forrásmunkákban nem találtunk ehhez hasonló adatot. Figyelemre méltó, hogy a területen rendkívül sűrűn volt hallható e rovar pirregése, és talán éppen a lótetű gyakorisága magyarázza a lilebíbicetek ragaszkodását a táplálkozóhelyhez. A madarak ide-oda lépkedtek a gyéren fedett homokfoltok között, kerülve a magasabb, sűrű növényzet által borított helyeket. Néha leültek a talajra, körülményesen, oldalazó mozgások közepette ereszkedve le. Ezek a mozgások már a nászjátékok előzetes megnyilvánulásai közé tartoztak.

Fehérfarkú lilebíbic

A Kaszpi-tengertől keletre a Balkas-tóig, Közép-Ázsia felsivatagos sztyeppéin lassú folyású vizek mentén, valamint Irán és Irak egyes részein honos. Legnyugatibb populációi a Kaszpi-tenger északi részéig nyúlnak, de újabban Törökországban és Azer-

hány esetben volt együtt megfigyelhető két-három példány.

A 2000. év hozzájárult azon feltételezés megerősítéséhez, hogy a fehérfarkú lilebíbic a hatvanas évektől kezdődően terjeszkedő hajlamot mutat nyugati irányban.

Ugyanekkor észleltük az egyik párnál az első nászjátékot is, amiből arra a következtetésre jutottunk, hogy valószínűleg itt is fognak fészkelni a közelben (több napot időztek itt, mint ami a tavaszi vonuláskor jellemző). Feltevésünk a későbbiekben beigazolódt. Május 2-án a megfigyelt madarak lassú, nehézkes repüléssel északi irányba távoztak, de a mostoha viszonyok között is sikeresen követték őket terepjáróval egy kis szigetig. Négy madár (két pár) ezen a szigeten éjszákázott. Nem is sejtettük, hogy később itt lesz az egyik fészkelőtelepük, mivel erősen zavartnak ismertük ezt a területet. (Az autót és egy szarvasmarhafarm alig 150 m távolságra van légvonalban a szigettől.)

A továbbiak folyamán a román tengerpart és lagúnarendszer kb. 80 km-es partszakaszát kutattuk át a fészkek megtalálásának érdekében, de ilyen nagy példányszámra nem számítottunk. Az első fészkeket május 9-én és 10-én találtuk meg – 80 km távolságra az első teleptől –, és alkalmunk volt megfigyelni a madarak pázását is.

Ilyenkor a hím sokáig – közben meg-megállva – kíségette a tojót, a pázás viszont gyorsan lezajlott. Az aktus után mindkét madár belábal a közeli sekély vízbe, és ott ivómozdulatokat végzett.

A következő hetekben három különböző helyen, egymástól kb. 80 km távolságra, megtaláltuk a fészkelőtelepeket. Több alkalommal figyelhattuk meg a lilebíbicek nászjátékát, a pázást, a fészkelés tényét, körülményeit, valamint a fiókanevelés egyes szakaszait. A nászjátékok sokáig kitolódtak, egy pár még június 11-én is párosodott. E késői pázás emberi beavatkozás következménye, ugyanis az egyik vegyes telepen az első fészkeket kirabolta a tehénpásztor és a falubeli gyerekek. Sajnos a deltavidéken táplálkozás céljából még manapság is gyűjtik a tojásokat, a rezervátum őrszemélyzete pedig képtelen érvényt szerezni a törvénynek.

Bár május elejétől több fészkelőtelep helye már ismeretes volt számunkra, az első fészkeket ellenőrzését és lemérését tudatosan június 4-re halasztottuk. Úgy számítottuk, hogy ekkorra a tojások már erősen kotlott állapotban lesznek, és tudtuk hogy ebben a kotlási stádiumban a madarak zavarás esetén sem hagyják el véglegesen fészkeiket. Végül is négy különböző telepen 9 fészket sikerült biztosan

azonosítani (az egész fészkelőállományt 12-14 párra becsültük az általunk megfigyelt telepeken). A fészkek elsősorban gólyatölcsök, valamint küszvágó csérek, dankasirályok, fattyúszerek és búbicek laza, vegyes telepein voltak. Minden fészkelő-helyen – vagy annak közvetlen közelében – állandó jelleggel, nap mint nap voltak legelésző szarvasmarhák – ezektől a lilebíbicek nem idegenkedtek.

Zavarás esetén elsőnek a többi költő fajok riasztanak – különösen a gólyatölcs –, a lilebíbicek pedig utójára. Fészket sem védi olyan határozottan, mint a körülötte fészkelő madarak. Inkább földre száll a közelben, és mellét leeresztve, ide-oda szaladgálva próbálja vélt ellenségét elcsalogni. Csak akkor közeledik jajongva, ha fészket már közvetlen veszélyben érzi. A fészkelepek minden esetben szigeten voltak és víz vette körül őket. A fészkek néhány szál fűféléből álltak, átmérőjük 13-17 cm, mélységük 3 cm volt.

Rendkívül ritka fajról lévén szó – a madarak zaklatását és gyűrűzését megelőzendő –, a fészkelőtelepek helyének ismertetését még mellőzzük. Úgy döntöttünk, hogy a fölösleges zavarás elkerülése érdekében csak a telep szélén lévő három fészkeket mérjük le, ezt is csak bizonyítás céljából. A megvizsgált fészkekben 4-4 tojás volt; formára és színezetre a gólyatölcs tojásaihoz hasonlóak, de valamivel kisebbek voltak.

A többi együtt fészkelő faj távozása után a fehér farkú lilebíbicek magatartása is változott, agresszívebb lett, s a vélt ellenséget nagy kiáltozással, rárcsapva röpködtte körül. A vészhangokra a fiókák rögtön takarásba húzódtak, még a röplős, nagyobb fiókák sem próbáltak menekülni. A lilebíbicek a potenciális ellenséget (sárgalábú

sirály, dolmányos varjú) a territórium határáig hangosan kísérték, majd visszakanyarodva a fészektől, fiókáktól kissé távolabb ereszkedtek le a földre. Július közepéig a legtöbb fióka már röpképes lett, de ugyanekkor találtunk még megkésített, öklömnyi nagyságú fiókát is. A legnagyobb számú, laza lilebíbice csapatot július 15-én észleltük: 21 felnőtt egyed és 7 röpképtelen fióka volt együtt – ennyi fehér farkú lilebíbicecet láttak mindösszesen eddig Európában.

A fehér farkú lilebíbicecet 2000. május 8-án Erdély szívében, a homoródszentpáli halastavaknál (Hargita megye) is megfigyelte Szabó László. Korra reggel magános példány álldogált egy iszapos partszakaszon. Rövid ideig lehetett csak megfigyelni, mert a közeledés miatt keleti irányban végleg elrepült. Az itt készített felvételek csak bizonyító értékűek, de igazolják e ritka ázsiai partimadár első erdélyi előfordulását, ugyanekkor a halastavak az IBA (Important Bird Areas)-területek közé való besorolásának jogosultságát.

Értesüléseink szerint 2000 május közepétől kezdődően külföldi madarász csoportoknak is sikerült Romániában megfigyelni fehér farkú lilebíbiceket az általunk már régebről ismert területeken, de ez idáig még nem értesítették hivatalosan a Romániai Ritka Madárfajok Bizottságát. Saját megfigyeléseink alapján megállapítható, hogy a 2000. évben e madárfaj tengerpartunkon a szokásosnál gyakrabban, és meglepően nagy számban fordult elő – valamint sikeresen költött is. Megfigyeléseink először bizonyítják konkrét adatokkal a fehér farkú lilebíbice fészkelését Romániában, valamint határozott terjeszkedési tendenciáját kontinensünkön. □

Nyugodtan túrta a fényképezést

Szabó László felvételei

„Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!”

Madárvonulás és madárvédelem

GYURÁ CZ JÓZSEF

A tavalyi év végén jelent meg könyv formájában Vig Károly *A Nyugat-magyarországi peremvidék állattani kutatásának története* című nagyszabású tudománytörténeti műve, melynek előszavában Szabó T. Attila felhívja a figyelmet két hazai, nemzetközi jelentőségű természetvédelmi kezdeményezésre. Az egyik a Budapesten megrendezett II. nemzetközi ornitológiai kongresszus (1891), a másik a Magyar Ornitológiai Központ létrehozása (1893). Mindkettő elsősorban Herman Ottó és Chernel István tudomány-szervező tevékenységének eredménye. A központ egyik fő feladata a madarak vonulásának kutatása volt, de a madárvonulás volt a központi témája a kongresszusnak is, melynek jelszava – „Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!” – azóta is érvényes a természetvédelemben. Ezt bizonyítja, hogy az Európai Unió fenntartható fejlődéssel foglalkozó kötete (Nath, B. H., Hens, L., Devuyt, D. 1996. *Textbook on sustainable development*) is utal a két, korszakalkotó magyar madártani kezdeményezésre.

A vonuló madarakat veszélyeztető tényezők

A madárvonulás kutatása, a vonuló madárfajok védelme ma aktuálisabb, mint valaha, amit jelez az is, hogy az Európai Ornitológiai Unió – idén Hollandiában megrendezésre kerülő – harmadik kongresszusának programja a madárvonulás témája köré szerveződik. Az európai madárállományok csökkenése sok esetben emberi tevékenységekre vezethető vissza. Ezek a tevékenységek négy fő típusba sorolhatóak: 1. A napjainkban is folyó tömeges vadászat és befogás. 2. Az élőhelyek (költőhelyek, vonulás közben felkeresett táplálkozó- és pihenőhelyek, telelőhelyek) közvetlen megsemmisítése (lecsapolás, beépítés, túlzott legeltetés, stb.). 3. A turizmus által okozott zavarás, különösen a tengerpartokon. 4. A mezőgazdasági, erdőgazdasági, ipari vegyszerhasználat, szennyezések közvetlen és közvetett (táplálékláncon keresztül) toxikus hatása. Fent említettek az utóbbi évtizedekben elsősorban a dél-európai vonulás közbeni pihenő- és táplálkozóhelyeken, valamint az afrikai telelőterületeken okoztak nagy mértékű változásokat. Olaszországban, Máltán, Cipruson az év-

százados hagyományoknak megfelelően még mai is több millió madarat lőnek le, fognak be évente. A növekvő emberi populációk eltartása miatt a még megmaradt természetes élőhelyeket is átalakítják mezőgazdasági vagy ipari hasznosítás céljából, mint például Spanyolországban az Ebro deltáját vagy Gambiában a mangrovemocsarakat. Az idegenforgalmi centrumok kialakítása, szállodasorok építése során a Földközi-tenger partvidékén, illetve az afrikai tengerpartokon több ezer hektár madárelőhelyet szüntettek meg, és ez a tendencia a következő években erősödni fog. A foltos nádiposzáta és más afro-palearktikus vonuló madárfajok telelőterületein (Kenyában, Namíbiában, Szudánban és Zimbabwében) az intenzív vegyszeres rovarirtás feltehetően a jövőben is folytatódik. A globális felmelegedéssel kapcsolatban levő sivatag-terjeszkedés, a szárazabb periódusok gyakoribbá válása a Szahel-övezetben szintén az Afrikában telelő európai madárpopulációk túlélési esélyeit csökkenti.

A vonuló fajok hosszú távú fennmaradása attól is függ, hogy vonulási szokásaik mennyire képesek alkalmazkodni a változó környezeti feltételekhez. A hosszú távú, a Szaharán keresztül vonuló fajok, mint amilyen például a fehér gólya, a füstli fecske és a foltos nádiposzáta is, belső, genetikailag meghatározott vonulási programját valószínűleg erős szelekciós tényezők sem tudják lényegesen megváltoztatni rövid idő alatt. Ha azonban a jelenlegi, a légkör felmelegedésével járó globális környezeti változások folytatódnak, akkor Európa madárfaunájának afro-palearktikus vonulási rendszere át fog rendeződni. Megváltozhatnak a vonulási irányok és útvonalak, az őszi indulások és tavaszi visszaérkezések időpontjai. Hogy ez a változás az egyes fajoknál milyen mértékű és irányú lesz, mennyire fogja károsan érinteni az egyes populációkat (és ezt hogyan lehet mérsékelni) – mindezek feltárásához még sok, nemzetközi együttműködésen alapuló kutatásra és aktív természetvédelemre van szükség.

A South-East European Bird Migration Network (SEEN) nemzetközi kutatási hálózat

A nemzetközi együttműködés célja a madárvonulás alaposabb megismerésével

elősegíteni a madarak és élőhelyük védelmét. Az egyes országok természetvédelmi tevékenységének segítése, különös tekintettel a veszélyeztetett madárfajok védelmére, valamint a Berni és a Ramsari Konvenció irányelveire. A nemzetközi együttműködések hatékonyabbá tétele a madárvonulás-kutatás területén. Új elvek és módszerek kidolgozása a madárvonulás hosszú távú monitorozása számára. A kutatók módszertani jártasságának fejlesztése. Az adatok egységes szempontok szerinti feldolgozásának és publikálásának szorgalmazása.

A hálózat működési területe: Balti-tenger környéke, közép- és kelet-európai országok, Fekete-tenger térsége, Egyiptom, Izrael.

A kutatási együttműködésnek tagjai lehetnek a hálózat működési területén dolgozó olyan kutatási egységek (kutatóintézetek, tanszékek, gyűrzőállomások, egyesületek, munkacsoportok stb.), amelyek a madárvonulás terepi vizsgálatával foglalkoznak. A hálózat magyarországi tagjai: az Ócsai, a Sumonyi és a Tömördi Madárvárta és az Actio Riparia program.

A hálózat tevékenysége magában foglalja az elektronikus úton történő naprakész információcserét; a tudományos tanulmányok és javaslatok kidolgozását, munkaértekezletek szervezését; egységes kutatási eszközök beszerzését és terjesztését; gyakorlati tréningek szervezését és közös számítógépes adatbázis létrehozását. A The Ring a SEEN tudományos folyóirata.

A SEEN központja a Gdanski Egyetem Madárvonulás-kutató Állomása (Przebendowo, Lengyelország). A SEEN elnöke prof. Przemyslaw Busse, döntéshozó testülete a Közgyűlés, illetve az Elnökség.

A legutóbbi SEEN-találkozó 2000. december 9–10-én Przebendowóban volt, ahol Fehéroroszország, Lettország, Lengyelország, Litvánia, Oroszország, Ukrajna és Magyarország képviselői voltak jelen. Lepold Ágnes és Ruff Andrea, az MME Vas megyei Csoportjának tagjai képviselték a hazai madárgyűrzést. A Sumonyi és a Tömördi Madárvártán folyó kutatómunkáról tartott beszámolójukat nagy érdeklődéssel fogadták a jelenlévők. □

Emlékezés Kittenberger Kálmánra

MURAY RÓBERT

Nagyon vissza kell lapoznom az idők könyvében ahhoz, hogy felidézhessem Kittenberger Kálmánnal való személyes találkozásaim emlékét. Gyermekkorom óta szenvedélyesen érdekel a természet, különösen a madarak világa. Ez a kapcsolat akkor szinte mindennapos volt, hiszen Budapest északi peremén, Káposztásmegyeren volt a szülői ház, nagy kerttel, közel a Szilas-patakhoz, a Dunához.

Tanulás után – néha helyette is – mindig meglátogattam kedvenc helyeim egyikét. Rovargyűjtő eszközöket mindig vittem magammal, néha egy kis üveget is, amely általában valami új „csodálény” hazaszállítására szolgált. A lepkék és rovarok az előszoba falára kerültek, a gyűjtőüveg lakói pedig a házi akváriumok egyikébe. Tartottam tarajos gőtéket, vízcisgákat, ebihalakat, csíkbogarat, sőt egy tavaszi napon egy topolyás mélyedés vizében levéllábú rákokat is fogtam. Ezzel a pajzsos, furcsa lényvel azóta sem találkoztam, és senki, még a természetrajz-tanárom sem tudta akkor a nevét. Később, 7-8 éves koromban a nagy Brehm-ben találtam meg a képét, és akkor már el is tudtam olvasni a leírását.

Madarászni később, gimnazista koromban kezdtem, 1944–45-ben. Kapcsolatba kerültem a Magyar Madártani Intézettel és néhány jeles tudós-ornitológussal. Megismerkedtem az intézet igazgatójával, Dr. Vertse Alberttel – aki elsősorban a mesterséges fészekodvak telepítésével, ezek propagálásával írta be nevéét a magyar madártan halhatatlanjai közé –, Dr. Pátkai Imrével és az akkor nemrég Sopronban végzett Dr. Győry Jenővel. Akkor kezdett ott dolgozni Schmidt Egon is, vele könnyű volt megbarátkozni, mivel egykorúak vagyunk. Szerencsére az általam nagyon tisztelt idősebbek is szimpátiával fogadták a téma iránt lelkesedő kamaszt. Később kisebb feladatokkal is megbízták, ilyen volt a 40-es évek táján észak felé terjeszkedő balkáni gerle, balkáni fapopáncs és halvány geze előfordulási adatainak gyűjtése. Megfigyeléseimet

írásban jelentettem az intézetnek.

Ilyen és hasonló munkákat éveken keresztül lelkesen végeztem, gyakran jártam be az intézetbe, tanulmányoztam és csodáltam a preparált madarakat, amelyeket főleg Dr. Pátkai Imre készített. Itt is üvegvitrinekben őrizték a preparátumokat a portól és a kártevőktől, ugyanúgy, mint a gimnáziumi szertárban, de míg ott szoborszerűen merevek voltak a kitömött állatok, Pátkai doktor munkáira a megdöbbentő életszerűség volt a jellemző. Tollászodó, szárnyukat emelgető kacsák, godák, cankók, repülő szalonkák ejtettek ámulatba. A preparátumok tökéletességének két oka lehetett: az egyik az, hogy Imre bácsi maga is terepember volt, a madarak jó részét maga gyűjtötte – tehát volt módja megfigyelni őket a természetben –, a másik az a megmagyarázhatatlan többlet, amely a technikai problémák megoldásán túl életet visz a halott „tollesomóba”. Ebben az esetben a preparálás akár művészetnek is tekinthető. Kapcsolatom egyre meghittebb, mondhatnám baráti lett az ott dolgozókkal. Idővel igazolványt is kaptam tőlük, amely azt bizonyította, hogy én a Madártani Intézet külső munkatársa vagyok. Ennek a papírnak hála, sikerült engedélyt kapnom arra, hogy belépthessek a Káposztásmegyeri Vízművek szigorúan zárt és őrzött területére, amely a Duna partján terült el sok-sok kilométer hosszan. Ebben a hatalmas, fás-bokros kertben éveken keresztül végeztem megfigyeléseket, később gyűjtést is. Mivel mások ezt a területet nem látogathatták, rendkívül gazdag madárvilága volt, szinte paradicsomi állapotok uralkodtak.

Pedig az országban különben rossz idők jártak. Elzúgott felettünk a háború, az ostrom, a felrobbantott Dunahidak miatt árvíz öntött ki a házunkból, elfogyott a családi élelmiszerartalék, bizony éhezünk is. Én jártam vidékre „batyuzni”, gyakran vonat tejetén utazva, hogy értékeinket elkótyavetyélve némi élelemlről gondoskodjak. A mai (sőt, a tegnapi) fiatalok el sem tudják képzelni, hogy milyen öröm volt hazaérni egy ilyen beszerző

Kittenberger Kálmán

körút után, kirámolva a hátizsákból a jó illatú, kerek házikenyeret, az oldalzalonnát, néhány szál kolbászt.

Mindez elmúlt, gyorsan haladt az ország újjáépítése, újból megindult a tudományos élet is. Az intézetnek ott-hont adó épületet a Herman Ottó úton lebombázták, ezért az újjászerveződés idejére ideiglenesen a Mezőgazdasági Múzeumba, a Vajdahunyad várába költözött. Itt kezdődtek el az úgynevezett madártani aktívák, amelyeket az intézet minden hónapban ugyanazon a napon rendezett meg a külső munkatársak bevonásával.

Ezen az üléseken jó néhány érdekes embert ismertem meg 20 éves fiatalemberként. A teljesség igénye nélkül néhány nevet felsorolok közülük: Dr. Beretz Péter (a szegedi Fehér-tó tudósa), Dandl József (nagy madárgyűjtő és a budaörsi hegyek megfigyelője), Dr. Dorning Henrik (ő Budapest madaraival foglalkozott), Dr. Festetics Antal (aki azóta a Göttingeni Egyetem tanszékvezető professzora és a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tiszteletbeli elnöke), Dr. Sziij József (ő az Esseni Egyetemen tanított), öccse, Sziij László (azóta Dél-Amerikában él és dolgozik), és ebben a körben találkoztam többször is Kittenberger Kálmánnal, a legendás hírví Afrika-vadással, gyűjtővel és íróval. Nem véletlenül hagytam őt a felsorolás végére – felrúgva az ábcérendet –, hiszen róla akarok írni e hosszúra nyúlt, szubjektív bevezetés után. Remény szerint ezt sem bánta a tisztelt Olvasó, hiszen az emlékek lassan fél évszázadosak, és úgy az említett személyek, mint az események ma már történelemnek számítanak, hiszen mindez 1949 és 1952 között történt.

Kittenberger Kálmán személyét

TÁBOR TÁBOR TÁBOR

nagy tekintély övezte köreinkben. Bár megjelenése nem volt arisztokratikus, mégis tiszteletet parancsolt. Mindig összeszedett volt, szolid eleganciával öltözködött, ruházata nem volt hivalkodóan „vadászos”. Az ülésekre pontosan érkezett, bár úgy tudom, akkoriiban nem Budapesten, hanem Nagymaroson élt. Akkortájt hetvenéves lehetett, de kora nem érződött friss, energikus mozgásán. Zömök alkata tetterőt sugárzott, érződött rajta a sportos múlt, az, hogy sok évtizede vadászik. Ő volt akkor a Nimród című vadászlap főszerkesztője, amelyet nagy zoológiai tudásával és szakmai tapasztalatával világszínvonalra emelt. Ekkorra már több vadászkönyve jelent meg, néhányat én is olvastam.

Máig sajnálom, hogy akkortájt nem kerestem meg őt a Nimród szerkesztőségében, felajánlva illusztrátori szolgálataimat. Igaz, akkor még csak főiskolás voltam, a vadászathoz sem volt közöm, de a természetet, az állatokat úgy-ahogy ismertem. Az akkor már neves vadászfestők (Vezényi Elemér, báró Schell József) népszerűségének, ismertté válásának útja is a Nimród hasábjain kezdődött.

Kittenberger nem volt bőbeszédű, de hozzászólásai, előadásai lényeglátásáról tanúskodtak. Kiderült számunkra, hogy hatszor járt Afrikában, és összesen körülbelül 16 évet töltött ott. Rengeteg állatot gyűjtött a Magyar Nemzeti Múzeumnak, és tudtommal más intézményeknek is. Munkáját rossz körülmények között, szűkös anyagiak mellett végezte, de ügyeszetete és tapasztalatai mindig átsegítették a nehézségeken. Nem térítette el céljaitól sem az Afrikában összeszedett malária, amely egész életében kínozta, sem a tragikus országláncok, amely egyik kézfejeének csonkulásához vezetett (ez utóbbit mindig borzadályal lestem).

Az aktív eredményes működésének a politika vetett véget a Rákosi-korszakban. Gyanússá válhatott valakinek az „úriemberek” rendszeres összejövele, így hát „fentről” betiltották. Nyilván nehezen tudták elképzelni, hogy mi nem politizálunk, hanem csak a madarakról beszélünk.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy fiatal emberként megismerhettem Kittenberger Kálmánt, mindnyájunk „Kitti bácsi”-ját, és hogy ott lehettem a sok tisztelő között, akik utolsó útjára elkísérték 1958-ban a Farkasréti temetőben. □

Az MME Tűzokvédelmi Programja táborot hirdet

veszélyeztetett tűzokfészekek őrzésére

Önkéntes munkáddal segítsd a tűzok szaporodási sikerét, kapcsolódj be a védelmi program munkájába!

Feladat: A fészek az emberi zavarástól való megóvása, illetve további veszélyeztetett fészek távcsöves felderítése. A jelentkezők 2-4 fős csoportokban - nomád körülmények között - sátoroznak a fészek közelében, és őrzési feladatot látnak el.

Helyszínek és időpontok: A táborozásra a borsodi és hevesi pusztákon, valamint a Bihari-síkon kerül sor, heti turnusváltásokkal. Az első turnus - az első helyszínen - április 26-án, csütörtökön indul, a Bihari-síkon 27-én, pénteken kezdődik a táborozás. Ennek megfelelően csütörtöki és pénteki napon történnek a váltások, egészen június 28- és 29-ig. A pontos helyszínek a fészek megtalálásakor derülnek ki.

Szükséges felszerelés: Távcső, hálósák, sátor (ezt szükség esetén biztosítunk), és minden, ami egy egyhetes sátorozáshoz kell.

Költségek: A jelentkezők saját költségükön vesznek részt (korlátozott mértékben utazási költségtérítést biztosítunk).

Egyéb program: A táborozók bekapcsolódhatnak néhány, a környéken előforduló madárfaj (szalakóta, kék vércse stb.) állományának felmérésébe is.

Jelentkezés és további információ: Motkó Béla - tel.: 60/480-072, 20/325-6319, e-mail: cpuffin@bigfoot.com

XXI. Ornitológiai és

Természetvédelmi Tábor

Sumony, 2001. 07. 14 - 09. 23.

Tudnivalók: A tábor nomád jellegű, madárgyűrűzéssel, madárfaunisztikai megfigyelésekkel foglalkozik. A részvételi szándékot a Jelentkezési lapon lehet jelezni az MME Baranya megyei Csoportjánál (7621 Pécs, Felsőmalom u. 22.). A jelentkezés alsó korhatára 13 év. Dolgozók jelentkezését csak 8-10. csoportokba fogadjuk el, kivéve pedagógusok, tábor- és szakmai vezetők.

Elhelyezés: Épületekben, 2-6 ágyas szobákban. Sátoros elhelyezésre is van lehetőség, de ilyen igény esetén a sátorról a résztvevőknek kell gondoskodniuk.

A részvételi díj: Egyesületi tagoknak 5700 Ft, egyesületen kívülieknek 6700 Ft. A jelentkezés feltétele egye-

sületi tagok esetén a 2001. évi befizetett tagdíj. Egy személy több csoportba is jelentkezhet, de túljelentkezés esetén csak egy csoport munkájában vehet részt. Határidőn túli jelentkezést csak abban az esetben fogadunk el, ha a csoportok létszáma még nem teljes. A jelentkezők a csoportbeosztásról május 31-ig visszaigazolást kapnak. A befizetéshez utalványt mellékelünk, a részvételi díjat az előírt határidőig kell elküldeni.

Szükséges felszerelés: Hálósák (sátor elhelyezési igény esetén sátor és matrac), esőköpeny, gumicsizma, megfelelő öltözet, egyéni tisztálkodó felszerelés, zseblámpa tartalékelemekkel, távcső (ha van), evőeszköz, műanyag tányér, névvel ellátott ivópohár, határozókönyvek (ha vannak), jegyzetfüzet, íróeszköz.

Jelentkezési határidő: 2001. május 15.

Jelentkezés és további információ: Bank László táborvezető - 7621 Pécs, Felsőmalom u. 22.

XII. Denevérkutató Tábor

Abaliget, 2001. 08. 19. - 08. 26.

Tudnivalók: A részvételi szándékot a Jelentkezési lapon lehet jelezni az MME Baranya megyei Csoportjánál (7621 Pécs, Felsőmalom u. 22.). A jelentkezés alsó korhatára 13 év.

Elhelyezés: Az abaligeti iskola épületében.

Részvételi díj: A teljes időszakra 1200 Ft. Akik csak egyes napokra jelentkeznek, azoknak időarányos táborozási díjat kell fizetni. A tábor önellátó, ételmezéséről mindenki saját maga gondoskodik. A környéken éttermi étkezésre és bolti bevásárlásra egyaránt van lehetőség.

Az egyéb tudnivalókról minden jelentkező legkésőbb július 20-ig részletes felvilágosítást kap, beleértve a részvételi díj befizetésének módját is.

Szükséges felszerelés: Hálósák, megfelelő öltözet, zseblámpa tartalékelemmel, finom bőrkesztyű, jegyzetfüzet, íróeszköz, esetleg határozókönyvek.

Jelentkezési határidő: 2001. június 30.

Jelentkezés és további információ: Sztayor Miklós táborvezető

Természetvédelmi és ornitológiai tábor

Helyszín: Dombóvár-Tüske, horgásztavak

Időpont: 2001. jún. 22-26., 2001. jún. 27. - júl. 1.

Érkezés: a turnus első napján tíz órá-

ig; elutazás: az utolsó napon 20 óráig
Elhelyezés: sátorban (saját sátor is lehet), faházban (26 fő)

Ellátás: napi 4 étkezés

Program: madárgyűrűzés, faunisztika, zoológia, botanika, mikroszkópos vizsgálatok, köpetmeghatározás, kirándulás a Kis-Balatonhoz

Költség: 6500 Ft/fő, teljes ellátással és buszköltséggel

Iskolai csoportokat, szakköröket, baráti csoportokat is fogadunk. Kérésre a program módosítható.

Fizetési határidő: 2001. június 10.

Szükséges felszerelés: lepedő, hálósák, tisztasági felszerelés, WC papír, kényelmes ruházat, papucs, kényelmes cipő, fürdőruha, esőkabát, kis hátizsák, íróeszköz, jegyzetfüzet, távcső, fényképezőgép...

Jelentkezés és további információ: Nagy Sándor (MME 28. sz. Dombóvári Csoport Herman Ottó Tk. Oktatóközpontja, 7200 Dombóvár, Hunyadi tér 23.) - tel.: 74/466-746, 74/466-934; 18 óra után: 74/460-801

Turisztikai tábor

Helyszín: Dombóvár-Tüske, horgásztavak

Időpont: 2001. július 2-6.

Érkezés: a turnus első napján tíz óráig; elutazás: az utolsó napon 20 óráig

Elhelyezés: sátorban (saját sátor is lehet), faházban (26 fő)

Ellátás: napi 4 étkezés

Program: túrák a Mecsekben (Abaliget, Orfű, Árpád tető, Óbánya, Zengő, Püspökszentlászló, Kisújbanya)

Költség: 8000 Ft/fő, teljes ellátással és buszköltséggel

Iskolai csoportokat, szakköröket, baráti csoportokat is fogadunk. Kérésre a program módosítható.

Fizetési határidő: 2001. június 10.

Szükséges felszerelés: lepedő, hálósák, tisztasági felszerelés, WC papír, kényelmes ruházat, papucs, kényelmes cipő, fürdőruha, esőkabát, kis hátizsák, íróeszköz, jegyzetfüzet, távcső, fényképezőgép...

Jelentkezés és további információ: Nagy Sándor (MME 28. sz. Dombóvári Csoport Herman Ottó Tk. Oktatóközpontja, 7200 Dombóvár, Hunyadi tér 23.) - tel.: 74/466-746, 74/466-934; 18 óra után: 74/460-801.

Természetvédelmi táborok a Börzsönyben 2001-ben (10-14 éves gyerekeknek)

Helyszín: Királyrét

A programokból: természetjárás, madármegfigyelés, madárgyűrűzés, geológiai foglalkozások, botanikai kirán-

dulások, a patakok élővilágának megismerése, rovarászat, az erdészet munkájának megismerése.

Részvételi díj: 18 000 Ft

Elhelyezés: 3 személyes sátrakban, csak hálósákat kell hozni.

Időpontok: július 14-26. (Börzsönyi Ornitológiai és Természetvédelmi Tábor); augusztus 4-16. (Börzsönyi Természetvédelmi Tábor)

Jelentkezés: A pályázati lap Brellos Tamásnál szerezhető be - 2624 Szokolya, Királyrét 6.

Természetvédelmi és Ornitológiai Tábor

Pacsmag (Tamási) Erdői Iskola

Időpont: 2001. július 1-29. (nincsenek kijelölt turnusok)

Költség: 1200 Ft/fő/nap (ez tartalmazza a szakmai programot, étkezést, szállást)

Elhelyezés: az Erdői Iskola köépületében, illetve saját sátorban

Program: madármegfigyelés, gyűrűzés, kirándulás, természetfotózás

Jelentkezés és további információ: Molnár Zoltán - 7090 Tamási, József A. ltp. 13/B., tel.: 74/470-817

Természetismereti tábor fiataloknak

"Aludtál-e már nádtető alatt?

Láttad-e, hogy kel fel a nap?

Hallgattad-e, hogy zsong a nád,

Ha megérinti a virradat?"

Fekete István

A tábor Fülöpháza és Szabadszállás-Balázspuszta határában van a Kondor-tó partján, ismertebb nevén a fülöpházi Madárvártán. A terület a Kiskunsági Nemzeti Parkhoz tartozik. Közel van a többi szikes tó is (Szívós-szék, Szappan-szék, Hattyú-szék), valamint a homokbuckák. A területen sokféle madárfajt megfigyelhatsz. Elhelyezés: 6 db 3 személyes nádtetős házikóban. Zuhanyozni is lehet.

Ellátás: Teljes ellátást kaptok. 2 felnőtt szervezi a programot és gondoskodik rólatok.

Program: Az itt töltött napok alatt megismerkedhettek a környék különleges növény- és állatvilágával, a KNP természeti értékeivel. Ebben - a terepbejárásokon kívül - a különböző gyűjtemények és szakkönyvek is segítenek. Kézműves tevékenységekre és különféle játékokra is mód van.

A váltások időpontja:

1. 06. 17. - 06. 23. 5. 07. 15. - 07. 21.

2. 06. 24. - 06. 30. 6. 07. 22. - 07. 28.

3. 07. 01. - 07. 07. 7. 07. 29. - 08. 04.

4. 07. 08. - 07. 14. 8. 08. 05. - 08. 11.

Költség: 9300 Ft/fő. A részvételi díjat két részletben kell kifizetni: 4500 Ft-

ot május 15-ig a jelentkezést, illetve a részletes tájékoztató kézhezvételét követően, majd 4800 Ft-ot a táborba érkezéskor. Az adott váltás kezdete előtt legalább 14 nappal történő lemondás esetén a befizetett előleget a jelentkező visszakapja.

Jelentkezés: A 8 és 18 év közötti fiatalok egyénileg vagy csoportosan is jelentkezhetnek. Postafordultával részletes tájékoztatót küldünk.

Várjuk a régi táborozókat és az új érdeklődőket is!

Jelentkezés és további információ: Molnár Lászlóné szervező - 6042 Fülöpháza, Pf. 2., tel.: 76/377-835

Viperatábor

Az MME Rákospipera Munkacsoportja ez évben is folytatja egyes élőhelyeken az állományvizsgálatokat. Ez évi első ilyen táborunkat április 7-21-ig tartjuk a Kiskunságban. Várjuk mindazok jelentkezését, akik részt tudnak venni a munkában. Elhelyezés: Fűthető tanyaépületben.

Szükséges felszerelés: Csak a személyes felszerelést és hálósákat kell hozni.

Költség: A táborozók részére teljes ellátásról gondoskodunk, ehhez napi 150 Ft étkezési hozzájárulást kérünk.

Jelentkezés és további információ: Péchy Tamás - tel.: 30/9406-712, 24/408-236; e-mail: madartav@elen-der.hu

Természetvédelmi tábor a Dinnyési Fertőnél

Időpont: 2001. július 16. - október 7.

Program: Az alaptevékenység madárgyűrűzés és kisméltóscsapdázás lesz, de botanikai és rovarügyi felmérést is tervezünk.

Elhelyezés: Az Elzamajori Erdői Iskolánál, az időjárástól függően sátorban vagy köépületben.

Étkezés: Önellátással oldjuk meg.

Madárgyűrűzők, madárszedők és minden érdeklődő jelentkezését várjuk.

Jelentkezés és további információ: Fenyvesi László - 22/357-767

Táborozzon, üdüljön a Medves vidékén!

Csodálatos természeti környezetben várjuk a családokat, iskolai csoportokat. Az MME Nógrád megyei Csoportjával együttműködve természetismereti és népijátékszínház-programokat is biztosítunk. Kérje tájékoztatónkat! Medves Hotel - 3109 Salgóbanya, Medvesi u. 9., tel.: 32/435 066

Részilasi sirálygyűrűző tábor 2001. május 26. - június 2.

Szervező: Váradai Ferenc - tel.: 243-9675

Hess innen, fecske!

avagy
**Sötétség
Noszvajon**

Történt, hogy a múlt év júniusában Síkfőkúton jártam. Ez Noszvaj üdülőrülete, és a Rákóczi úton lehet a legegyszerűbben megközelíteni – itt álltam meg a kocsival.

Furcsa dologra lettem figyelmes. Több ház ereszalja színes papírszalagokkal volt teleaggatva. Ugyanakkor észrevettem, hogy egy-egy ház ereszalján 4-5 félbehagyott vagy megkezdett fecskéfészek található. Az egyik ilyen ház előtt álló idős asszonyt megkérdeztem, hogy mi célt szolgálnak a díszítések. Ő elmondta, hogy ez nem díszítés, hanem az ereszalján fészket rakó fecskék elriasztására szolgál, mert ha a fecskék fészket raknak, akkor odapiszkítanak, és csúnya lesz a ház eleje. Azt is elmondta, ha nem tudják megakadályozni a fészkerakást, akkor egy bottal leverik azt.

Azt már én teszem hozzá, hogy amit én több megkezdett fészeknek gondoltam, az valójában a több levett fészek maradványa volt. Felvilágosítottam az idős asszonyt, hogy a fecskét országsszerte szeretik és tisztelik az emberek, és ezen túlmenően védett madár. Felhívtam a figyelmét, hogy MME-tag vagyok, illetve hogy amit tesz az helytelen, és következményei lehetnek. Ő egy legyintéssel elintézte a választ, és azt mondta, hogy továbbra is le fogja verni a fecskéfészkeket, mert a környékbeliek is így csinálják.

Elsétáltam egy darabon, és 7-8 ház is találtam, ahol ugyanez a kép fogadott.

Az a javaslatom a tisztelt szerkesztőségnek, hogy a Heves megyei csoport bevonásával próbálja meg felvilágosítani a Noszvajon élőket. Vagy kezdeményezzenek eljárást ellenük, hogy a fecskéfészkek pusztítása az idén ne következzen be, hogy évek múlva is legyen fecske Noszvajon.

Siklósi László

JUHAR ZÖLD ISKOLA
Erdei Iskola egész évben!
06-27/373-145, 06-30/970-1080

Érdekes madarak

Az idei tél legnagyobb eseményéről, a csonttollúak inváziójáról kell elsőként szólni. A csonttollú minden évben megjelenik ugyan Magyarországon, de nagy tömegekben csak alkalmasszerűen. Csaknem tíz évvel az 1991/92-es invázió után végre ismét ellepték az országot. Január első napjaiban látták az elsőket, majd napról napra nőtt a számuk. Az adatok alapján nyomon követhető, ahogy fokozatosan haladtak dél felé. A leghosszabb ideig a szegedi madarászoknak kellett várni rájuk. Néhány helyen rendkívül nagy csapatokat figyeltek meg, 1500-2000 madarat is láttak együtt. Általában városi parkokban, temetőekben jelentek meg, a fagyöngy, ostorfa, berkenye bogyóját keresve. A korábbi években akár áprilisig (sőt májusig) kitarítottak a csonttollúak, idén azonban nagyon enyhe telünk volt. Figyeljük, meddig tartanak ki a madarak, mikor tűnnek el az utolsók! Az enyhe télnek köszönhetően sok

Csongtollú

lúd maradt nálunk. Még áttelelő vörösnakú ludakkal, kis lilikekkel is találkoztak a Fertő tónál és a Hortobágy térségében. A Fertő tónál örvös és apacalúd is színesítette a csapatokat.

Volt gólyánk is a télen. Több fehér gólyáról érkezett hír, amelyek valószínűleg „egészségügyi okokból” nem hagyták el az országot. Emberi segítséggel remélhetőleg kihúzzák tavaszig. Február első hetében még fekete gólyát is láttak.

A szokatlan időjárás valószínűleg a tavaszi érkezőket is megkavarja, a következő számban erről írunk majd.

Kókay Szabolcs
rovata

Hova menjünk madarászni?

Azt hiszem ilyenkor tavasszal nem kell a fejünket törni, hogy hová menjünk. Ha nyitva tartjuk a szemünket, mindenhol érdekességeket vehetünk észre. Mikor érkezett az első barázdabillegető? Az első fecske, sárgarigó? Mikor kezdett el énekelni a mezei pacsirta, rozsdafarkú, csicsörke? Szokatlan vendégek bukkanhatnak fel kertünkben, közvetlen környezetünkben.

Ha partimadarakat, récéket, ludakat szeretnénk látni, a sokféle található vizes réteket, tocsgókat nézzük át. Tavasszal mindig több a víz, így az ilyen terület is.

Már februárban várhatjuk a bíbiceket, az első sárszalonkákat, seregélyeket.

Elénk kerülhetnek érdekes, szórványosan előforduló fajok, igazi ritkaságok is.

Április első felében a legnagyobb az esélyünk, hogy örvös rigót lássunk. Az erdőszéli, úmenti, ártéri bokrosokat érdemes átnézni. Segít, ha ismerjük a hangját. nagyon hasonlít a fekete rigóéra. A legjobb hasonlattal élve olyan, mintha két üveg-golyót ütögetnének egymáshoz. Március végén, április elején keressük a tüzesfejű királykát. Nem annyira ritka madár, mint gondolnánk. Türelmesen meg kell nézni minden királykát (a hangjuk elárulja jelenlétüket), megéri a fáradságot!

Két gyakoribb búvárfajunk is a tavasz első heteiben kerül elő nagyobb valószínűséggel, folyókon, tavakon számíthatunk felbukkanásukra.

Április és május hónapok a legalkalmasabbak a költőfajok felmérésére. Van tehát miért trepre menni.

Felfedeztem a Balátát

Lakóhelyemtől néhány kilométerre fekszik a Balátató, amelyről régebben csak annyit tudtam, hogy sok ott a keresztes vipera.

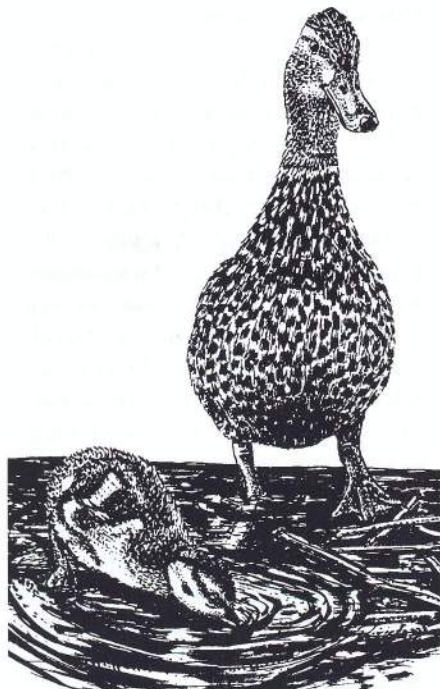
Dr. Kasza Ferenc – aki jó ismerője a környéknek – beszélt rá, hogy kísérjem el egy útjára, mutat pár érdekességet.

Egy meleg nyári reggel mázsányi hasznos holmival felpakolva, kerékpáron vágtunk neki az útnak. Egy óra sem kellett, és kint voltunk a tónál. Rólam dőlt a víz, zúgott a fejem, mert már útközben tömte belém a tudományt még deákul is, mondván, úgy az igazi. Még ki sem fújtam magam, mikor közölte: most pedig körbe fogjuk gyalogolni a tavat. Hiába mondtam, hogy sok a cucc, a tüske, a szűnyog, meg a hőmérő is a harmincas számot tologatja majd a déli harangszó idején. Minden hiába, menni kellett.

Megnyugtattott, hogy a csizma meg a vastag ruha majd húst tart, és szívesen kölcsön ad egy távcsövet. A spektívet meg a fa állványt is engedte vinni. Így csörtettünk a sűrű aljnövényzetben, közben irdatlan mennyiségű ismerettel bombáztott.

Megmutatta, hogy mi a különbség a kis rence és az aldrovanda között, közelről láthattam tőzegmohát és királyné gyertyáját is. Egy úszó szigeten vörös gém nagy kócsaggal veszekedett, fejünk felett pedig egy rétisas vitorlázott el. Alig győztem kapkodni a fejemet. A szemembe verejtek csorgott,

miközben egy jégmadarat lestünk, távolabb a lábas égerfák között a vízben tőkés réce vezette fiókáit. Láttam sár-ga sásliliomot és megjegyeztem a helyet, ahol jövő tavasszal a kárpáti sáfrányban gyönyörködhetem.

Tőkés réce a fiókájával

Matyikó Tibor

Megjegyeztem azt is, hogy nekem a legnagyobb gyönyörűség egy hideg sör lenne, de Feri bátyám szerint az árt a toroknak. Nekünk most legjobb a langyos víz. Hát hogyné. Egy aszalt szendvics után még jártunk nyakig érő sás között, csizmaszárig érő sárban, közben figyeltük, hol csipeget az örvös légykapó, hol kopogtat a nagy fakopáncs.

Amíg én fölfelé meresztettem a szememet, megnevezett néhány növényt a lábunk alól. – Legközelebb már

egyedül is fölismered, ugye? – kérdezte. – Hooogyne! – válaszoltam. Lesheted, mikor jövök én ide – gondoltam magamban. Jó öt óra eltelt, mire körbeértünk, és a kilátóban ülve hallgathattam kiselőadását erről a lápról, amely, ugye, bő három négyzetkilométer, és reliktum jellegű boreális eleme a tőzegeper. A hozzáértő szemnek és fülnek megmutatja a maga valóságát. Meg a ritkaságát. Már úgy éreztem, hogy egy kiművelt botanikus meg ornitológus vagyok. Közben a lábamat meg alig éreztem.

A hazavezető út nagyon hosszú volt. Megfogadtam: Többet soha!

Aztán pár nap múlva állapotom kezdett súlyosbodni. Valami volt múltkor a tízóraimban – vagy a levegőben –, ez biztos. Pumpálok a kerékpáromat, és arról beszélgetünk Ferivel, hogy ugyan arra menjünk-e, mint egy héttel ezelőtt. Mi van velem? Még egyszer – oda?

Bizony oda, még egyszer, és még sokszor.

Később aztán vettem távcsövet, mádar- és növényhatározót, mindent ami kell. Már csak egy jó fényképezőgép hiányzik. De az nagyon.

Azóta a tó környékén kihelyeztünk több mint 50 odút, ezeket ellenőrizni kell évente többször is. Térképet rajzolni, naplót vezetni, mindent felírni, még jó lesz valamire. Így tanultam.

Fertőzést kapott 10 éves fiam is. Minden kell neki, ami nekem van, meg még tartalék is. Aztán jön velem, lóg a nyelve, de jön. Otthon se lehetne hagyni. Már Ő is tudja, hol fészkel a bütykös hattyú, merre a barna rétihéja, hol tanyáznak a kárókatonák és hol szürcsölnek a cigányrécék. Hangjáról is felismeri a fekete harkályt. Elmesélte az iskolában, hogy közelről nézegette a békaliliomot meg a szíves levegő hídort. – Apám – meséli –, azt sem tudják, hogy mi az!

Szorgalmasan gyűjti a tollakat és az elhagyott madárfészket is.

Most hideg tél van, kemény mínuszok, és mi megint indulunk a tóhoz. Rendszeresen viszünk néhány kiló enivalót, hadd csipegessenek a kék és színcinegék, csízek, pintyek, zöldikék, ökörszemek. Jönnek a tengelicek, őszapók, királykák is a zsíros falatokra. Ilyenkor nagy a csend, aztán tavasszal újra éled az erdő - a madarak is, mi is kezdünk mindent előlről.

– Miért csináljátok? – kérdezik.

Ki tudja? Mert jó. Mert szép. Csak.

Hóka Sándor

Tengelic

Böhm András

A Naplás-tó

A budapestieknek nem kell messzire utazniuk, ha szeretnének egy jót madarászni. A főváros keleti szélén, a XVI. és a XVII. kerület határán, Cinkota és Rákoscsaba Újtelep között található a Naplás-tó, melynek élővilága - ahhoz képest, hogy egy kétmillió-s nagyváros peremén van - meglepően gazdag fajokban. Én 2000-ben 121 madárfajt figyeltem meg itt, átlagosan heti egyszeri kijárással, és ennél nyilván jóval többféle fordul elő; megbízható adatok szerint 160 feletti az itt megjelenő madárfajok száma.

A kb. 500×200 méteres tavat a Szilas-patak felduzzasztott vize alkotja. A Naplás-tó szabadon látogatható természetvédelmi terület, és horgásztóként is üzemel. Megközelítése könnyű: kocsival a Naplás úton egészen a vízpartig mehetünk, busszal pedig az Eörs vezér térről induló piros 76-os busz másik végállomásától alig két kilométert kell gyalogolnunk.

A terület egyik óriási előnye, hogy viszonylag kis kiterjedése (2-3 km²) ellenére igen változatos az élőhelykínálat; a nyílt vízfelület mellett a nádasok, füzesek és égeresek, a Szilas-patak természetközeli állapotú, bozotos partszegélye, a tó déli oldalán a védett területhez tartozó Cinkotai Parkerdő, váltakozva fenyves, tölgyes és akácós részekkel, kelet felé pedig a szántóföldek az élőhelyek olyan változatosságát kínálja, amely érthetővé teszi a magas fajszámot és a meglepő faj megjelenését.

2000-ben a legérdekesebb megfigyelést március 1-jén tettem. Reggel 9-től délután 1-ig egy öreg énekes hattyú úszkált a tavon. Tudomásom szerint ezt a fajt Budapesten kb. 30 éve nem figyeltek meg. Hasonlóan ritkán látható a fővárosban üstökös réce, amelyet 1999. április 27-én lehetett itt látni. 2000 januárjában egy kékes réti-héja-pár vadászatott a szántóföldek fölött, egy októberi napon pedig egy

Énekes hattyú

Bajor Zoltán

Majdnem egy évig szünetelt a Cédrus - Környezeti nevelés és Ökológiai kultúra című folyóirat kiadása. Miután sikerült biztosítani a megjelenéshez szükséges anyagi háttérrel, márciustól újra Önök elé kerül a lap!

Márciustól újra indul a Cédrus!

Csontváry Zarándoklat a cédrushoz című festménye kifejezi ars poeticánkat: a természettől tanulni vágyó, arra tisztelettel felnéző, ugyanakkor egymás kezét fogó, a saját világát meg nem tagadó emberekről szól.

A Cédrus külön hangsúlyt fektet az ember-környezet viszony tudományos, filozófiai és művészeti vetületeinek párhuzamos és egymásra referáló megjelenítésére. Keresi és közérthetően bemutatja azokat a lehetőségeket, kísérleteket, példákat, amelyek az elméleti elgondolásoktól a gyakorlati megvalósulásig vezethetnek. Példákkal illusztrálja, hogy a környezettudatos attitűd - személyes, családi és kisközösségi szinteken csakúgy, mint a pedagógiában - lefordítható a cselekvés szintjére.

A Cédrus utcai terjesztésre egyelőre még nem kerül, megrendelhető a szerkesztőség címén: 1035 Budapest, Miklós tér 1. (Telefon: 367-84-30; fax: 368-8002; e-mail: cedrus@okfa.hu) Honlapunk: www.tabulas.hu/cedrus

nagy kócsag álldogált a tó befolyójában, amikor arra jártam.

De nemcsak ezek a Budapesten ritkán látható fajok teszik érdekessé a Naplás-tavat. Szinte minden héten akad valami érdekesség itt: kanalas réce, csörgő réce, kis bukó, kontyos réce, bakcsó, kerti rozsdafarkú, jégmadár, kabasólyom, kormos szerkő, küszvágó csér, nagy lilik stb.

Figyelemre méltó a költőállomány is. Például mind a három tücsökmadár - a berki, a nádi és a réti - fészkel a területen. A füzesben együtt költ a fitisz- és a csilpcsalpfüzike. A tó közelében egy nagy partifecskelelep is található, ahonnan a fecskék a tóra járnak. A tónál költ többek között tőkés réce, vízityúk, szárcsa, törpegém, foltos-énekes- cserregő nádiposzáta, nádirigó, nádisármány, a bokrosban pedig tövisszűrő gébics, cigány- és rozsdás csuk, barátposzáta, mezei poszáta stb. Nyári éjszakákon 3-4 füleskuvik hangja is hallható.

A parkerdőben, ahol az eredeti tölgyes mellé főleg fenyőt és akácot telepítettek, télen a honos csuszák, rövidkarmú fakuszok, erdei pinty, kis, közép és nagy fakopáncsok, zöld küllők, őszapók, széncinkék, kékcinkék, barátincék mellett királykák, fenyvescinegék, kormosfejű cinegék, hegyi fakuszok színesítik a faunát.

Télen a mezőn ezres vegyes tengeric-, kenderike- és zöldikecsapatok

táplálkoznak, amelyek közé fenyőpintyek, sőt néha sárgacsőrű kenderikék is keverednek. Szinte felhőként kavarognak a mező fölött, decemberben ezres balkánigerle- és parlagigalambrajokkal együtt. A patakszegélynél megjelenik a nagy örgébics, az égerfákon a csízek, a kőriseken a süvöltők, és egy sok százas fenyőrigócsapat is állandóan jelen van, jellegzetes „saksak” kiáltózással. Tavasszal több mint 500 egyedből álló örvös galamb csapat volt látható ugyanitt.

A Naplás-tó nem csak madarakban, hanem más állatfajokban is gazdag. A tó fölött alkonyattól sok száz denevér vadászik. Rókát számtalanszor láttam, akárcsak őzeket, mezei és üregi nyulat. Madarászás közben találkoztam már menyéttel, pézsmapocokkal, vakonddal, sünnel és egyszer vidrával is, a parkerdőben borz nyomait láttam. Rengeteg a fürge gyík, kecskebéka, és ha szerencsések vagyunk találkozhatunk barna ásóbékákkal és vizesiklőkkel is. Volt olyan nap, amikor 7 mocsári teknőt is láttam napozni a tószegélyben.

Mindenkinek figyelmébe ajánlom ezt a remek helyet - nézzék meg, amíg lehet. Az M0-s autópályát ugyanis a közvetlen közelében tervezik építeni néhány éven belül - mindenki elképzelheti, hogy utána mi marad meg a mai értékeiből...

Novák Gábor Endre

Kőforgatót láttunk!

A Madártávlat VII. évfolyam 6. számában olvastam, hogy indítanak egy érdekes madármegfigyelésekről szóló rovatot.

Ezúton értesítem Önöket arról (habár elég későn, de fontosnak tartom), hogy 2000 júliusának végén néhány csigaforgatót láttunk édesapámmal.

A megfigyelés helyszíne a Csongrád megyei Bokros mellett lévő ivadéknevelő halastó volt. Mikor ezt a tavat leengedik, madarak százai lepik el a tó területét, ami ilyenkor kész „terülj-terülj asztalkám”.

Rengeteg vízimadarat láttunk itt: kis és nagy kócsagot, fehér és fekete gólyát, nagy godát, szalonkát, szürke gémet, bakcsót, rengeteg cankót, gólyatöcsöt, miegymást. De legjobban azon lepődtem meg, amikor megláttam egy fekete-fehér színezetű madarat, feltűnően élénkpiros színű csőrrel és lábbal. Nyugodtan szedegette ki a kis élőlényeket a vizes iszabpól. Még 2 ilyen madár - vagyis csigaforgató - tűnt fel a terepen (azonnal utánanézttem a rajzos madárrhatározómban). Sajnos fényképen nem örökíthettük meg a csigaforgatót, mert ugyebár, amikor kéne, nincs nálunk a fényképezőgép.

A halászsas

Ugyanezen a nyáron teljesült egy nagy álmom. Életemben először láthattam egy halászsast! A hely ugyanaz, csak a tó és a történet más.

Édesapám vadász, és egész nyáron eljárt ellenőrző körutakra. Egy szép

augusztusi napon is egy ilyen újtjáról jött haza. Ekkor mesélte el nekem, hogy az egyik tó felett látott egy halászsast. Nem igazán tudtam neki elhinni, de miután azt mondta, hogy a távcsövön keresztül még azt is látta, hogy a madár naphalat fogott, hamarosan én is felkerekedtem, hogy megbizonyosodjam róla, tényleg halászsasról van e szó?

Nem kellett csalódnom! Amint kiértem a tóhoz, megláttam a sast, ahogyan a tó felett szítal és újra meg újra lecsap. A háta sötétbarna volt, elöl viszont a tollak világosak (fehéresek) voltak. (Utánajártam és kiderült: hazánkban ez az egyetlen olyan sas, amelynek színei elöl és hátul így elütnek egymástól.) Kb. egy órán át figyeltem zsákmányszerzési produkcióját, amit csak néha-néha zavart meg hét barna rétiheja - ők megpróbálták elkergetni e gyönyörű madarat a tó fölül.

Kis Éva 14 éves tanuló

A nem védett madarak

Mi van a nem védett madarakkal? Az újság csak nagyon ritkán foglalkozik velük. Ha egy kicsit továbblátunk a védett szónál, rájövünk, hogy nem csak a védett madarakat fenyegeti veszély.

Például házi és mezei veréb. Önök egyáltalán tudják, hogy mennyi veszély fenyegeti őket? Jó-jó, van természetes szelekció. De ebbe nem tartoznak bele azok a tizen-, huszoneves fiatalok, akik légpuskával irtják ezt a fajt. Az én közvetlen környezetemben is él 1-2 ilyen fiatal. Jó párszor azzal dicsekednek, hogy ki, hány verebet lőtt le.

Volt olyan is, aki 1 nap alatt 1 fészekaljra való (7-8) verebet lőtt le. Egy évben 2 vagy 3 fészekalj kel ki. Ezt

A szerző rajza

jobb, ha szem előtt tartjuk. De már az is előfordult, hogy szajkót vagy gerlét lőttek. Hiába próbálom őket lebeszélenni erről, rám nem hallgatnak. Az egerrek irtásával sem értek mindig egyet (igaz nem méreggel vagy egerfogóval történik), nemhogy a madarakéval.

Nem is olyan rég hatalmas felháborodást keltett pár lelőtt pacsirta. A verebek mértéktelen irtásával miért nem törődik senki? Mert sok van belőle? Vagy mert nem védett? Ha az irtása így folytatódik, 10-15 év, és a veréb kipusztul hazánkból. Ezt nem lehet engedni. Ha védett lesz, az a falusiakat nem fogja meggátolni az irtásban. A nem védett fajokat is védeni kell, nem irtani. Tudom a veréb nagyon szapora, és a magtáraknál kárt csinál, de ez a kár elenyészik a mellett a kár mellett, ami a veréb kipusztulásával érne minket. Gondoljunk a táplálékláncre. Hány ragadozó (köztük 1-2 védett is) esne el táplálékától? Vagy: a falu azért falu, mert megvan a jellegzetes környezete. Ez veréb nélkül kicsit fura lenne. A falu veréb nélkül? Nem az igazi! Nem igaz?

Tudom, a témát nagyon leszűkítettem a verébre, de ennél a fajnál annyira kézenfekvő. Vigyázzunk együtt a verebekre és minden más madárral!

Sári Eszter, 14 éves tanuló

Túzoklesen Apajon

Apaj a Kiskunsági Nemzeti Park területéhez tartozó szikes pusztá. Élővilága különlegesen védett. A terület kiemelkedő értéke Európa legnagyobb testű madara, a tűzok.

Korán reggel indultunk Árpi bácsival és madarász társaimmal Apajra, hogy tűzokot lássunk. Kiszállva a kisbuszból utunkat gyalog folytattuk tovább. Egy fán egy nagy varjófészket találtunk. Árpi bácsi azt mondta, hogy nem szabad levenni, mert még bele tud költözni a kék vércse. Útközben láttuk, hogy egy egerészölyv kergetett egy pacsirtát, de végül a pacsirtának sikerült elmenekülnie.

A kirándulás nagyon jól sikerült, de sajnos nem láttunk tűzokot.

Samu Dániel 3. osztályos tanuló

Szerkesztőbizottság: Drexler Szilárd, Lovászi Péter, Marik Pál, Schmidt Egon
Szerkesztőségi titkár: Dohán Zsófia **Nyelvi lektor:** Simon László **Szedő:** Bányai Lászlóné
Felelős kiadó: Fidlóczky József **Felelős terjesztő:** Harangi István **Nyomás:** LKL Color Kft.
 Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

„A természet szolgálatában”

Kedves Tagtársam!

Segítsen nekünk

**Magyarország kétéltűinek és hullóinak
feltérképezésében!**

Egy-egy elvállalt terület átnézése mindössze 2 terepnapot igényel!

A felmérésben résztvevők között az év végén könyveket sorsolunk ki!

Olvassa el tájékoztatónkat!

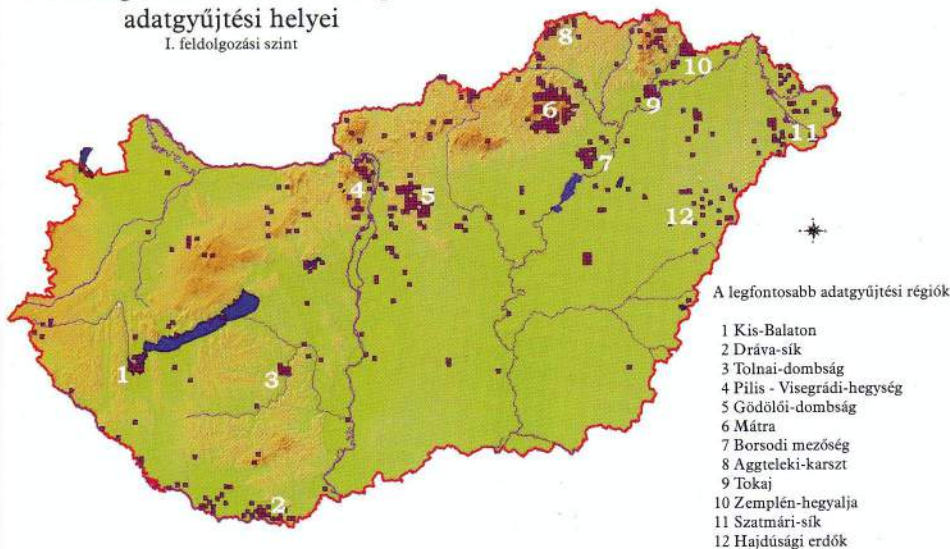

A Kétéltű- és Hullóvédelmi Szakosztály 1996-ban kezdte el a hazai kétéltű- és hullófajok térképezését. Sajnos a munka 1997-98-ban jelentős mértékben visszaesett, szervezési nehézségek és pénzhiány miatt, ennek ellenére eddig közel kilencszáz adatlap érkezett be. Ebből több mint 600 került teljes feldolgozásra. A továbbiakban ezen 633 adatlapon szereplő adathalmaz összesítéséből nyert eredményeinket, tapasztalatainkat szeretnénk bemutatni.

Az adatokat végső formában egy úgynevezett *ponttérképen* jelenítettük meg. Ennek lényege, hogy az országot egyenlő 2,5x2,5 km nagyságú négyzetekre osztottuk fel. Minden lelőhelyet, amely egy-egy ilyen négyzeten belül található, egy ponttá összevonva ábráztuk. Első megközelítésben arra voltunk kíváncsiak, vajon az eddig begyűjtött adataink mennyire fedik le az országot, illetve, hogy a pontok elsősorban mely területekre összpontosulnak.

Az országos kétéltű-hulló térképezés adatgyűjtési helyei

I. feldolgozási szint

Ezért egy olyan összesítő ponttérképet hoztunk létre, amelyen az összes fajról kapott információt együtt jelenítettük meg. Egyelőre nem gyűlt össze annyi adat, hogy érdemes lett volna külön, minden fajra elvégezni a kimutatást, de természetesen a jövőben a rengeteg beözönlő adatlap reményében szeretnénk a faj szerinti bontást is elvégezni.

A ponttérkép négyzetrácsa az úgynevezett *UTM rendszer* alapján készült. Az UTM egy olyan speciális koordináta rendszer, amely az egész világra nézve egységes, de alaposan eltér a földrajzi, illetve az egyes országok nemzeti koordináta rendszerétől. Előnye az egész Földre vonatkozó egységesség, hátránya hogy a négyzetrácsot nekünk kell megalkotni, természetesen a megfelelő topográfiai képletek alapján. A 2,5 x 2,5 km-es UTM négyzetrács méretét talán sokan túl nagyknak tartják ahhoz, hogy pontos képet mutasson a fajok területi előfordulásáról, de jelen ismereteink szerint ez a legnagyobb felbontású négyzetrács, ami elérhető. Egyébként körülbelül 15 ezer ilyen 2,5 x 2,5-es négyzet fedi le az ország területét, ami bizony nem is olyan kevés. Így érthető, hogy a térképünkön feltüntetett 518 koordináta nem tűnik olyan soknak.

A felmérőlapokon szereplő adatokat számítógépes adatbázisban rögzítettük, amire a sokak által ismert *Excel* szoftvert használtuk fel. Az adatbázisból azután ArcView 3.2 program segítségével varázsoltuk vizuálisan átlátható rendszerré adatainkat.

A térképen látható, hogy a legtöbb információ a Gödöllői-dombság, Baranya, Bükk, Szabolcs-Szatmár térségéből gyűlt össze. Nagyon örülünk, hogy ezen a területeken ilyen intenzív munka folyik, jó lenne, ha sikerülne kiterjeszteni az adatgyűjtést a szomszédos területekre is.

Végül szeretnénk megköszönni mindenkinek, a munkát, akik eddig részt vettek a térképezésben, természetesen ezután is számítunk rájuk. Kérjük mindazokat, akik a 2000-es évben is elvégezték az elterjedésre vonatkozó megfigyeléseket, küldjék meg részünkre az adatokat, ha van még adatlapjuk akkor azon, ha nincs, akkor jelezzék, küldünk.

Ha rész tud venni a felmérésben kérjük keressen meg bennünket az alábbi címeken.:

Kovács Tibor, Fővárosi Állat- és Növénykert 1146 Budapest, Állatkerti krt. 6-12. Telefon: 1/460-9488, e-mail: gurgulo@freemail.hu

Vörös Judit, Magyar Természettudományi Múzeum 1082 Budapest, Baross u. 13. Telefon: 1/267-7007, e-mail: jvoros@zoo.zoo.nhmus.hu

Ha Ön jelentkezik a ponttérképezési munkára, akkor az alábbi segédletet küldjük meg Önnek.

A vállalt terület UTM-es térképszelvényét.

Jelentőlapokat.

Egy ismertető füzetet, melyben hasznos tanácsokat talál, ami megkönnyíti a terepi munkáját.

Egy fajfelismerést segítő, színes lapot, melyen szerepelnek a nehezebben elkülöníthető kétéltűfajok, különös tekintettel az ún. zöld- és barna békákra és az unkákra.

Péchy Tamás

a Kétéltű és Hullóvédelmi Szakosztály elnöke

A madártávlat

a Központi Környezetvédelmi Célelőirányzat és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

Írországi képek

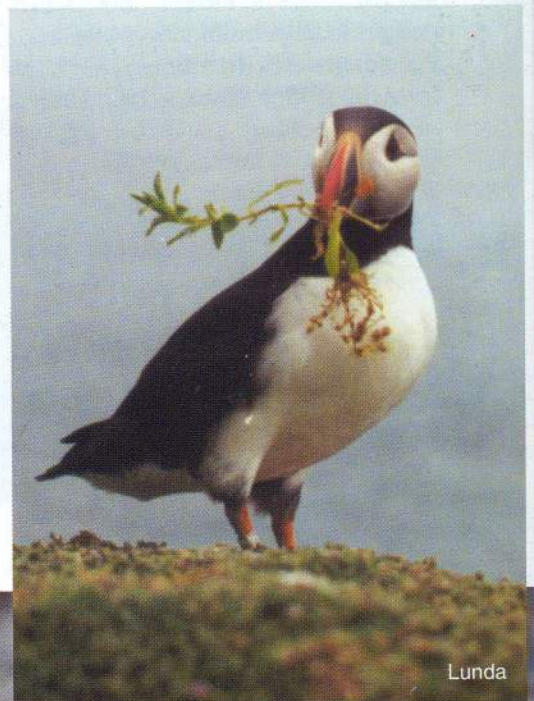
Hímber Katalin felvételei

Great Saltee

A lakhelyünk Great Skelligén

Lunda

Csüllő fióka